

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK, Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN (Erciyes Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Ü'nden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Yozgat Folkloruna Ömrünü Vermiş Bir Araştırmacı:

Yılmaz Göksoy (1931-2017)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ.....1

Türkiye Kıbrıs Sahası Mânilerinde Kadın Eleştirisi

Doç. Dr. Hatice İÇEL.....8

Seher Serinliği (Şiir)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....14

Şiir Dili Bağlamında Turnalar /

Türk Dünyası Üzerine Bir Değerlendirme

Mehmet BİLGEHAN.....15

Biz Varız (Şiir)

Mehmet Fatih EROCAK.....21

Niğde'de İki Han, İki Şiir, İki Şair

Yrd. Doç. Dr. Ramiz KARABULUT.....22

Gönülden Damlalar (Şiir)

Bedrettin KELEŞTİMUR.....26

13 Nisan Pazar Günü 58 Dakika (Hikâye)

Çağrı BİLGEHAN.....27

Salıncak (Hikâye)

Ahsen Beyza YİĞİT.....29

Şairim (Şiir)

İbrahim SAĞIR.....30

Kayseri Kültür ve Turizm Derneğinin 61 Yıllık Mücadelesi

Yaşar ELDEN.....31

Türkülerimiz (Şiir)

Tuncer SÖNMEZ.....33

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Vakıfbank Kocasinan Şb. IBAN: TR590001500158007286226630

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 40 ★ SAYI: 477 ★ EYLÜL, 2017

YOZGAT FOLKLORUNA ÖMRÜNÜ VERMİŞ BİR ARAŞTIRMACI: YILMAZ GÖKSOY (1931-2017)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ

Özet

Yozgat yöresi halk bilimi ürünleri konusunda çalışan araştırmacılar arasında Yılmaz Göksoy'un ayrı bir yeri ve önemi vardır. Göksoy, doğup büyüdüğü, eğitmen ve idareci olarak görev yaptığı Yozgat'ın sözlü tarih, sözlü edebiyat, etnografya ürünleri hakkında araştırmalar yapan, derlediği ürünleri yazılı bilgilerle bütünleştirerek değerlendiren bir araştırmacıdır. Yazdığı makaleleriyle, sunduğu bildirileriyle, hazırladığı / hazırlanmasına yardımcı olduğu kitap ve kitap bölümleriyle, katıldığı televizyon ve radyo programlarıyla Yozgat folkloruna ömrünü vermiştir. Bu makalede, Yılmaz Göksoy hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, onun Yozgat folkloruyla ilgili çalışmalarının genel bir değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yılmaz Göksoy, Yozgat, halk bilimi, sözlü tarih, sözlü kültür, sözlü edebiyat.

Bazı şehirler yetiştirdikleri kültür ve sanat adamları yönünden çok şanslıdır. Bu şehirlerde yetişen kültür sevdalısı bir / birkaç araştırmacı çıkar ve şehrin kültür değerlerini araştırarak makaleler yazar, bildiriler sunar, kitaplar hazırlar; radyolarda, televizyonlarda konuşmalar yapar ve kültürel değerleri geniş kitlelere duyurur. Bu araştırmacıların adı hizmet ettikleri şehirle bütünleşir. Ekonomik yönden çok geri kalmış olsa da bilim, kültür ve sanat bakımından bu şanslı şehirlerden biri de Yozgat'tır. Yozgat Prof. Dr. Fikret Türkmen, Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, Prof. Dr. Hayrettin Rayman, Prof. Dr. Zekeriya Karadavut, Prof. Dr. Erdoğan Altınkaynak, Bayram Durbilmez gibi onlarca halk bilimi öğretim üyesinin doğduğu, ilk halk bilimi birikimlerini edindiği bir şehirdir. Yılmaz Göksoy, Hasan Avni Yüksel, Ertuğrul Kapusuzoğlu, Durali Doğan, Necati Şahin, Vasfi Adikti, Mustafa Uslu, İhsan Kurt, S. Burhanettin Kapusuzoğlu gibi adı Yozgat'la bütünleşen araştırmacılar da Yozgat'ta yetişmiştir. Bu araştırmacılar içinde Yılmaz Göksoy'un ayrı bir yeri ve önemi vardır.

1. Yılmaz Göksoy'un Ömür Yolu

1931'de, Yozgat'ta doğar. Babası Gökçekışla köyünden H. Abdullah Efendi, annesi Fevziye Hanımdır. Babası H. Abdullah köy camisinde imam, hatiplik yapar. Babasının babası Alibaz Ağadır. Annesinin babası da Hafız Akif Efendi'dir.

İlkokulu Yozgat Alacalıoğlu İlkokulunda okuyan Göksoy, Yozgat Merkez Ortaokulundan sonra Erzurum Erkek Öğretmen Okulunda okur. Boğazlıyan'ın Gazipaşa İlkokuluna öğretmen olarak atanır. Sırasıyla Şabanlar (Balıkesir) ve Haydarbeyli (Yozgat) köylerinde ilkokul öğretmenliği yapar. Bu köylerden sonra Yozgat Cumhuriyet

ilkokulunda ve Çocuk Kütüphanesinde de görev yapar. Öğretmenliğinden başka idareci olarak da görev yapan Göksoy, Gazi Paşa İlkokulu Müdürü, İlköğretim Müdürü, Yozgat Sakarya İlkokulu Müdür Yardımcısı olarak da hizmet eder. 1990 yılında emekli olur. Emekli olduktan sonra da Yozgat yöresi halk bilimine hizmet etmeyi sürdürür.

Doğduğu toprakların kültürüne ve tarihine ilgi duyan Yılmaz Göksoy, kaynak kişilerle görüşerek derlemelerde bulunur. Cumhuriyetin 50. yıldönümü dolayısıyla yayımlanan Yozgat İl Yıllığı hazırlama kurulunda yer alır. Ayrıca "Cumhuriyetimizin 50. Yılında Atatürk ve Yozgat" başlıklı kitabı da Vilâyet matbaasında yayımlanır (Yozgat 1974). Bu çalışmalarıyla bilim ve kültür çevrelerinde adı duyulmaya başlayan Göksoy, Atatürk'ün doğumunun 100. Yıldönümünde toplanan IX. Türk Tarih Kongresine de davet edilir ve bu kongrede "Atatürk ve Türk Köylüsü" konulu bildirisini sunar. Yurt Ansiklopedisinin Yozgat fasikülünün hazırlanmasına da yardımcı olur. Hakkı Acun'un Yozgat'ta Vakıf Eserler, Ahmet Yaşar Ocak'ın Emir Çin-i Veli Zaviyesi, Durali Doğan'ın Yozgat Şair ve Yazarları, M. Öcal Oğuz'un Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü, Bugünü ve Yozgatlı Halk Şairi Nazi, Bayram Durbilmez'in Taşpınarlı Halk Şairleri, Zekeriya Karadavut'un Yozgat Efsaneleri gibi çalışmalar başta olmak üzere Yozgat konulu kitap ve tezlerin tamamına yakınına katkı sağlar. Yozgat İl Müzesi kurulmasına öncülük eder.

Evli ve üç çocuk babası olan Yılmaz Göksoy, 8 Haziran 2017'de, 86 yaşında, Yozgat'ta vefat etti. Tarihi Çapanoğlu Camisinde, öğle namazını müteakip kılınan cenaze namazına katılan sevenleri onu ebedî yolculuğa uğurladı. Sarıtopraklık Mezarlığı-

na gömülen Göksoy, tam bir Yozgat sevdalısıydı. Yozgatlı araştırmacı-yazar Yusuf Karakaya'nın "85 Yaşında Bir Yozgat Sevdalısı" başlıklı yazısının bir kısmını, Yılmaz Göksoy'un nasıl bir sevda sahibi olduğunun anlaşılması için birlikte okuyalım: "Yozgat köy odalarını araştırmamda bana en büyük desteği veren emekli ilköğretim müdürü Sayın Yılmaz Göksoy Ağabeyi ziyarete gittim. Aslında bu ziyareti Yılmaz Ağabey kendisi istedi. Kâtip Çelebi'nin Yozgat halkı için söylediği övücü sözleri nereden bulmuşsa bulmuş ve bunun kitabıma geçmesinin iyi olacağını bana bildirdi. Bende hemen kendisini ziyarete gittim. Kâtip Çelebi, **Cihannüma** adlı eserinin 1729 tarihli baskısının 628. Sayfasında Yozgat için şunları yazmış. "Misafire gayet ile riayet iderler. Ebnâ-sabil(yolcular) Bozok tarîkinde me-kul ve meş-ruba zahmet çekmezler. (Bozok yolunda yiyecek ve içeceklere zahmet çekmezler) Her karyesi bir ziyafet hanedir" diyor. Yani her köyü, her belde-si bir ziyafet hanedir. Yılmaz ağabey işte bu sözleri yazdırabilmek için beni evine davet etmiştir. Evine vardığımda her koltuğun, her masanın üzerinde bir kitap, bir gazete, bir dergi vardı. 85 yaşına rağmen hâlâ okuyor, hâlâ yazıyor, hâlâ Yozgat için bir şeyler yapmaya çalışıyor.

Benim en çok kızdığım, hatta ifrit olduğum söz "**bu yaştan sonra**" sözüdür. Her zaman yazarız. Her insanın her yaşta yapacağı mutlaka bir şeyleri vardır. Ve bu bir şeyleri yapmak için bir bahane arayacaksa hemen bu "**bu yaştan sonra**" sözünün arkasına sığınılır. Sohbet anında "**bu gün belediyeye gittim ve bir dilekçe verdim**" dedi Yılmaz Ağabey. Dilekçeyi ne için verdiğini sorduğumda da "**Keltepe dışarıdan bakınca çok çirkin gözüküyor, buraya bir kale görüntüsü verilir içine de bir çay bahçesi yapılırsa Yozgat halkı için iyi bir mesire yeri daha kazandırılmış olur**" dedi. Yazdığı dilekçeye belediye başkanı yerinde olmadığı için "**masasının üzerine koyup çıktım**" dedi.

85 yaşına rağmen hala Yozgat için bir şeyler vermek için çabalayan bu insana şapka çıkartılmaz da ne yapılır. (...) Yılmaz Göksoy Ağabeyin dilekçesi kabul görür veya görmez. Belki teknik bir arızaya takılır, belki ekonomik bir engele takılır. Önemli olan "**ben Yozgatlıyım**" diyen hemen herkesin Yılmaz

ağabeyi örnek alarak yaşadığı il için bir şeyler üretmesidir. Bilhassa siyasilerimiz valimiz ve de belediye başkanımız. Teşekkürler Yılmaz Ağabey. Allah sizin gibilere uzun ömürler versin" (<http://www.yozgatye-nigun.com/m/?id=8107&t=makale>).

Yazılarını daktilo ile yazan Yılmaz Göksoy, bilgisayar kullanmayı öğrenip daha çok yazmasını isteyen ve çok farklı konularda bilgisine başvuran okuyucularına "beni çingirdaklı geline çevirdiniz!" diye takılır. Her konuyu yazmaya yetişemediğini, birilerinin konuşmalarını kaydedip yazıya çevirmesini dilediğini fakat buna kimsenin yanaşmadığını söyler. Yılmaz Göksoy'un bu sitelerinin de yer aldığı, Yozgat gazetesinde yayımlanan "Okuyucularımızla Hasbihal" başlıklı yazısı şöyledir:

"Gazeteniz Yozgat'a ara-sıra yazdığım yazıların daha sıkça yazılmasını isteyen okuyucularımızın il-gilerinden dolayı mutluluk duymaktayım. Ancak, gençlik yıllarımızda tükenmeyen arzularımıza yorulan annem merhum "**beni çingirdaklı geline çevirdiniz**" isyanıyla serzenişte bulunurdu. Aynı esp-riyi okuyucularımıza da yapmak istiyorum. Yılmaz Göksoy'u çingirdaklı gelin mi zannediyorsunuz? Örneğin sayın V.G., bilgisayar kullanmayı öğrenip devamlı yazmamı istemişlerdi. Mesajlarına olumlu yanıt veremediğimden olacak ki, mesajlarını kestiler. Kızılkocaoğulları ile ilgili yazı yazmamı isteyen M.K.'nin isteğini 1995 yılında Ankara da yayımlanan Bozok Dergisi'nin 21.sayısında Bozok yayla-sında Kızılkocaoğulları ve Kızılkoca kazası hakkın-da edindiğim dokümanlarla yazmıştım. Yeni bilgi ve belge edinemediğimden ikinci bir yazı yazamadım. R. K. da devamlı yazmamı isteyenlerden, "**Baban aklıktan öldü, buldu da yemedi mi?**" derler ya gücüm ve imkânım var da yazmak mı istemiyorum? Birileri konuşmalarımı banda alıp yazıya çevirse olabilir. Ona da yaşanan yok. Ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur. R. İ., Çapanlarla ilgili ağıt olup olmadığını soruyorlar. Çapanlar olur da ağıt, destan, şiir olmaz mı? Genç yaşta hiçten cina-yete kurban giden Çapanlar'dan Musa Bey'e yakı-lan ağıt bunlardan biri. Kemal Tahir'in "Rahmet Yolları Kesti" eserinde Katil İlyas'ın atına övgüsünü de dile getiriyorlar. İlyas'la ilgili çok efsane anlatılır. Bunlardan en ilginç, benlik davası uğruna Katil

İlyas çetesini ortadan kaldırmayı amaçlayan Kara Battal çetesi, İlyas'ın gece Sungurlu'dan Yozgat yönüne geleceğini haber aldıklarında, Çadırardıç ormanları içerisinde çapraz ateşe almak üzere pusu kurarlar. İlyas pusuya yaklaştığında atı yola devam etmek istemez. Huysuzlaşıp pınsırır, mahmuzu, kırbacı yedikçe şaha kalkar. Durumu izleyen Battal Çetesi önce atı vurup arkadan İlyas'ı kurşunlarlar. Çeteler içinde bulunan Çopur Ömer, yaralı atın süyüm süyüm ağladığına tanık olduğunu anlatırdı. Su testisi suyolunda kırılır, Kara Battal'ın ölümü de İlyas'inkinden daha beter olmuş. Elden ele geçen İlyas'ın dürbününü son olarak gezmeye çok meraklı olan Yozgat Lisesi Biyoloji Öğretmenliğinden emekli merhum Fazlı Bilecen'in eline geçmiş olacak ki kır gezilerinde ölünceye kadar dürbünü boynundan düşürmemişti. Katil İlyas ile ilgili ikinci bir anı da, Dedem merhum Alibaz Ağa ile ilgili; Dedem Yozgat'tan köyümüz Gökçekışla'ya giderken Boğazlıyan yönüne giden İlyas'la yol arkadaşlığı yaparlar. İlyas pür silahlı, Dedem'de de tabanca var. Sohbetle birlikte yol alırken birbirlerini kollamayı ihmal etmezler. Sezdirmeden punda getirip biri diğerini sağ tarafına almaya çalışır. Dedem Gökçekışla'lı olduğunu söylemez. Akşam yaklaştığında köyün önüne gelince, atın başını çevirip "Buyur İlyas efendi, bir fakir kahvesi içelim" teklifinde bulununca İlyas ayıkır ve "hayatta çok kurnaz gördüm amma senin ki gibisini görmedim. Türk açığı, ben seni soymaya kararlıydım. İncirli'nin bağlarını gözüme almıştım. Orada hem karanlık bastırarak hem de darboğaz olduğundan soygun kolay olacaktı. Köyünün önündesin, vakit de erken artık bana boyun vermezsin bu davranışından dolayı kahveni içeceğim" der. Misafir odasına geldiklerinde Dedem'e amcamın doğduğu müjdesi gelir. Bu müjdeyle İlyas da duyulanır. Amcam'ı getirtip adını İlyas kor ve bir saat hediye eder. 25.11.2011" (<http://www.yozgatgazetesi.com/yazdir.asp?yazar=14&yazi=1175>).

2. Yılmaz Göksoy'un Erciyes Dergisindeki Yazıları

Çeşitli dergilerde, gazetelerde Yozgat folkloru ve tarihi ile ilgili araştırmaları, incelemeleri yayımlanır. Bu dergilerin başında Erciyes gelir. Yalnızca Erciyes

dergisinde yayımlanan makaleleri bile Göksoy'un halk bilimine hizmetleri hakkında genel bir kanaat oluşur. Söz gelimi Karacaoğlan, Fennî, Hüznî Baba, Kasım Kazancıklıoğlu, Mehmet Nuri, Hicâbî, Gül Halim, Kul Emin, Derunî Baba, Budala İsmail, Vâsıf, Necip Murat, İleri, Gülbahçe gibi Yozgatlı âşıkları, derviş-şairleri / edebî şahsiyetleri tanıtan makaleleri Erciyes dergisinde yayımlanır. Özellikle de Yozgatlı Karacaoğlan hakkında verdiği bilgiler ve örnekler âşık edebiyatı araştırmalarına büyük katkı sağlar. Göksoy'un Yozgat yöresinde âşık edebiyatı ve âşıklarla ilgili makalelerinden bazılarını şöyle sıralamak mümkündür¹:

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Şair Fennî", Erciyes, 4/ 44, Ekim 1981, 2-3.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Öğretmen Şairimiz Kasım Kazancıklıoğlu (1902- 1976)", Erciyes, 4/ 48, Ocak 1982, 7.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Necip Murat", Erciyes, 5/ 52, Nisan 1982, 5.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Yozgatlı Karacaoğlan", Erciyes, 5/ 59, Kasım 1982, 23- 24.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Hüznî Baba I", Erciyes, 6/ 66, Haziran 1983, 18.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Mehmet Nuri", Erciyes, 7/ 73, Ocak 1984, 27.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Hicâbî", Erciyes, 7/ 75, Mart 1984, 21-22.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Plevne Destanı I", Erciyes, 7/ 79, Temmuz 1984, 10.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Yozgatlı Karacaoğlan I", Erciyes, 8/ 95, Kasım 1985, 16- 17.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Yozgatlı Karacaoğlan", Erciyes, 10/ 112, Nisan 1987, 21- 22.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Gül Halim", Erciyes, 11/ 121, Ocak 1988, 30- 32.

"Gönül Bahçesinden Bir Demet: Rahmetli", Erciyes, 4/ 48, Ocak 1982, 7.

¹ Erciyes Üniversitesini kazandığım 1987'den itibaren yayımlanan yazılarından bir kısmını rahmetli Nevzat Türkten Ağabey'e elden getirdiğim için şahit oldum ki, Göksoy, Erciyes'e gönderdiği bütün yazılarında "Gönül Bahçesinden Bir Demet" üst başlığını kullanır. Ancak bu üst başlık kullanılmadan yayımlanan yazıları da vardır. Biz yazıların künyelerini verirken, orijinaline sadık kalarak bütün yazılarında bu üst başlığı da verdik.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Kul Emin”, Erciyes, 12/ 140, Ağustos 1989, 21.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Türkmen Araplılı Derunî Baba”, Erciyes, 12/ 139, Temmuz 1989, 8.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Gülbahçe'den Kayseri Destanı”, Erciyes, 17/ 200, Ağustos 1994, 74.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Yozgatlı Karacaoğlan 4”, Erciyes, 18/ 212, Ağustos 1995, 16-18.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Arpaçlı Vâsıf”, Erciyes, 20 / 234, Haziran 1997, 25- 26.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Yozgatlı Karacaoğlan 5”, Erciyes, 21/ 243, Mart 1998, 22- 23.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Büyükcincirli Köyünden Âşık Budala İsmail”, Erciyes, 24/ 285, Eylül 2001, 24- 25.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Yozgatlı Karacaoğlan”, Erciyes, 25/ 295, Temmuz 2002, 26- 28.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Isıtma Destanı”, Erciyes, 26 / 302, Şubat 2003, 24- 26.

Yozgat yöresinde yaşayan gelenekli Türk anlatıları konusunda da çalışmaları bulunan Göksoy; mit, efsane, menkabe, destan türlerini içine alan makaleler yazar. Erciyes dergisinde yayımlanan bu makalelerinden tespit edebildiklerimiz şunlardır:

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Türk Mitolojisi ve Yozgat Yöresinde Bulunan Ulu Ağaçlar”, Erciyes, 18 / 207, Mart 1995, 30.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Bozok Yaylalarında Battal Gazi Menkıbeleri”, Erciyes, 19 / 220, Nisan 1996, 14-15.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Şahna Kaya-sı”, Erciyes, 22 / 257, Mayıs 1999, 29- 28.

Türk halk şiiri içinde türkülerin önemli bir yeri vardır. Türküler içinde de sözleri ve ezgi özellikleri bakımından Yozgat Sürmelisi özel bir yer tutar. Göksoy'un halk bilimi çalışmaları arasında Yozgat Sürmelisi de bulunmaktadır. Bu konuda Erciyes dergisinde şu makalesi yayımlanır:

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Yozgat Sürmelisi”, Erciyes, 24 / 284, Ağustos 2001, 16- 17.

Türk halk bilimi içinde inanış / gelenek ve görenekler de yer alır. İnanış / gelenek ve görenek-

ler içinde de dinî ve millî bayramlar özel bir yer tutar. Göksoy'un halk bilimi çalışmaları arasında bayramlar da bulunmaktadır. Bu konuda Erciyes dergisinde şu makalesi yayımlanır:

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Köyümde Bayram”, Erciyes, 5 / 60, Aralık 1982, 9.

Gelenek ve göreneklerin, sözlü kültür ürünlerinin yaşatıldığı ve uygulamalı olarak genç nesillere aktarıldığı ortamlardan biri de köy odalarıdır. Göksoy, köy odalarını konu edindiği bir makale de yazar. Erciyes dergisinde yayımlanan bu makalenin künyesi şöyledir:

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Köy Misafir Odaları”, Erciyes, 13 / 146, Şubat 1990, 23.

Türk halk bilimi ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan diğer konularda da makaleler yazan Göksoy, Türk kültürüne bütüncü bakabilen bir Türk aydınıdır. Diğer konularda yazdığı makalelerine örnek olması bakımından Erciyes dergisinde yazdığı şu makaleleri anmakta yarar vardır:

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Erciyes”, Erciyes, 5 / 50, Nisan 1982, 7.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Alın Yazısı”, Erciyes, 16 / 185, Mayıs 1993, 16- 17.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Şeker Olsa Yemem”, Erciyes, 21 / 249, Eylül 1998, 10- 11.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Vatan Sağ Olsun”, Erciyes, 22 / 263, Kasım 1999, 28- 29.

“Gönül Bahçesinden Bir Demet: Yozgat Mülteci Kampındaki Azerî Kardeşlerimizin Dramı”, Erciyes, 23 / 269, Mayıs 2000, 10.

3. Yılmaz Göksoy'un Yazdığı Diğer Dergi ve Gazeteler

Yılmaz Göksoy Türk halk biliminin yüz akı dergilerinden bir olan Millî Folklor'da, Ankara'da yayımlanan Bozok dergisinde ve Yozgat'ta çıkan dergilerin çoğunda makaleler yazar. Millî Folklor dergisinden çıkan makalelerini şöyle sıralamak mümkündür:

“Tarihimizde Ağaç ve Yozgat Yöresindeki Ulu Ağaçların Öyküleri”, Millî Folklor, S. 16, 1992, 43- 45.

“Yozgat Gökçekışla Fıkraları”, Millî Folklor, S. 20, 1993, 61- 62.

“Yozgat'ta Manda Kültürü ve Gökçekışla

Köy'nden Bir Fıkra", Millî Folklor, 1994, S. 22, 58- 59.

Göksoy'un makalelerine yer veren dergilerden biri de Bozok'tur. Ankara'da yayımlanan Bozok'ta yayımlanan makalelerinden tespit edebildiklerimizi şöyle sıralamak mümkündür:

"Orta Asya'dan Osman Paşa Kasabasına Uzanan Oğuz Kağan Destanı ve Osman Paşa Hakkında Bir Yorum", Bozok, Eylül 1991, 7, .

"Harap Oldu Üzüm Bağlarımız", Bozok, Eylül 1991, 7, .

"Üç Şehit Destanı", Bozok, Mart 1992, 12, .

Yozgat'ta yayımlanan gazete ve dergilerin çoğunda, belki de tamamında Yılmaz Göksoy imzasına rastlamak mümkündür. Sorgun Postası adlı gazetede yayımlanan "*Bozok Yaylası'nda Turnalar Dönerken*" başlıklı yazısını örnek olarak verirsek, Yılmaz Göksoy'un sözlü kaynaklardan yararlanmakla kalmayıp yazılı kaynakları da araştırdığını daha iyi göstermiş oluruz:

"Turnanın kanadı zatından eğri

Yanıktır aşnası, yaradır bağı

Yönünü döndürmüş Bozok'a doğru

Ordan öte uğrun olsun turnalar"

"Ölüm Allah'ın emri ayrılık olmasaydı" derler ya! Hasret insanoglunun devamlı içini yaktığından olacak türküsünde, ağıtında, hikâyesinde gurbet üzerine söylenmiş de söylenmiş. Postanın, telefonun ve telgrafın olmadığı yıllarda yârinin hasretini gidermek için;

"Sürmelimin gözlerine mailim / Ayda bir selamın gelse gailim" denirken, kervancılardan siladan haber alma ümidiyle;

"Her sabah her sabah giderim hana

Yârim uzak olmuş görünmez bana

Ötün kuşlar ötün yârim uyana

Can gider de bu hasrete dayanmaz"

Hanlara uğramalar, sırtında sazı diyar diyar do-laşan Karacaoğlan'ı gurbetteki gelin görünce;

"Bizim köyün ırmakları akar mı?

Yaz gelince meneşeler kokar mı?

Koyun kuzu yaylasına çıkar mı?

Bana ordan haber söyle Karaoğlan" isteğiyle Karacaoğlan'dan havadis beklemiş.

Oğlunun ölüm haberini gurbetteki babanın an-

cak dilencilerden alabileceğine değinen Türkmen Araplılı Deruni Baba; "Gurbette pederim duyarsa gelir / Gördüğü sailden haberim alır" beyitiyle ölüm haberinin sailden (dilenciden) alabileceğini vurgulamış.

Bir başka çaresiz gelin de medrese öğrencisi mollayla selam gönderme yolunu seçmiş; "Annacımdan gelen Molla / Söyle kelimam kelimam / Bizim ele gidersen / Söyle kelimam kelimam" der.

Kervancı, âşık, dilenci, molla bulamayan çaresizler de "kater kater" gökyüzünde süzülen turnalarla haber gönderip, yine turnalardan haber alma yolunu seçmişler ki,

"Allı turnam bizim ele gidersen

Şeker söyle kaymak söyle bal söyle

Eğer bizi sual eden olursa

Boynu bükük gözü yaşlı yar söyle" haberini salıp, Hz. Ali ve Hüseyin'in aşkıyla "Yemen ellerinden beri gelirken / Turnalar Ali'yi gördünüz mü?" sorusunu sormuşlar.

Bahadın beldesinden Senem, damda sergi sererken turna katerinin dam üzerinde birkaç kez döndüğünü görünce, kocası İbrahim'in Bafra'da hasta olduğunu sezmiş ve turnalara seslenmiş, turna katerinden düşen telekle sağlık haberini alırcasına teselli olmuş.

Geçmişte Bozok Yaylası, gürül gürül akan dere-leri, bol yağmurlarla oluşan göl ve sazlıklarla kaplı olduğundan turnalar göç mevsiminde ve kuluçkaya yatmak, ya da menziline ulaşmak amacıyla çıktıkları yolculukta Bozok'a konarak dinlenirlermiş ki, birçok aşığa ilham kaynağı olduğundan Karamolla, dile getirdiği Akdağ destanında;

"Uğradım Bozok'a al yeşil olmuş

Ala karlı çamlı bellerin gördüm

O yer cennet misal ne hoş süslenmiş

Al kırmızı gonca güllerin gördüm

Ezel Gündelen'de yüzerdi kayık

Meleşir mor koyun, höğrüşür geyik

Yaylalar içinde illa Bozhöyük

Ala karlı çamlı yerlerin gördüm

Karaziyaret'in mumları yanar

Nalbant'ın başında turnalar döner

Üçoluk suyundan içenler kanar

Nice güzel konmuş göllerin gördüm" dizeleriyle

Nalbant'ın başında turnaların döndüğünden, göllerinin varlığından söz etmiş.

Bir başka âşık da turnaların Alışar Konağı'na konmasını arzu edişini;

“Karabaş koyun sürünün hası

Kaldır Mevlam dumanı pası

Alışar'dan geliyor turnamın sesi

Alışar Konağı'na konun turnalar” dizeleriyle dile getirmiş.

Yozgatlı Hicabi Baba da anlaşılan dertli ki turnaları Kayseri yöresinden Bozok'a doğru övgüyle gönderip teselli bulur;

“Korkunuz kalmadı alçaktan uçun

Bu sene Bozok'u selamet geçin

Hüseyinabad'a hoş konup göçün

Havfedip düşmen efkâra turnalar”

Yozgatlı Hafız Süleyman plağa alınan türküsünde;

“Turnam nerden gelir aslı Maraş'tan

Kanadı ıslanmış yağmurdan yaştan

Turnam sen hiç korkman mı alıcı kuştan

Doğru bir katere gidin turnalar” ile dinlendirir.

Âşık Seyit Osman konup göçtüğü memleketini özler, turnaları Çukurova'dan kaldırıp, koşmasında sıralayarak Bozok'a kondurur;

“Turnam geldi çıktı Bozok eline

Ötüşürken hayran oldum diline

Akdağ Kazası'nın Konat Gölü'ne

Çevrini çevrini konun turnalar”

Cingözoğlu'nun hemşerisi Dadaloğlu, yurdunda rahatsız edilince adı ve sanını değiştirip “Sefil Ali” lakabını alarak Çapanoğlu'na sığınır.

“Üç turna uçurdum Yozgat Dağı'ndan

İzin aldım Ağası'ndan, Beyi'nden

Başı boz bulanık Çavuş Köyü'nden

Erzurum İli'ne konun turnalar”

Sefil Ali'm dediceğin ararsan

Turnaların mevcudunu sorarsan

Yüzelli turnaya kayıl olursan

Verin ceremesin alın turnalar” deyişiyle turnaları dolaştırıp Mısır'a doğru yolcu eder.

Yıllardan beri göremediğimiz turna katerlerine rağmen, topu topu ülkemize göç ile gelen turna sayısının on bir olduğunu düşünürsek geçmişten gelen turnalarla dertleşmesini sürdüren âşıklarımız,

gönüllerinden geçtiğince turnalara değinilen dizeler oluşturmuşlar. Örneğin içli şairimiz Pakize Altun;

“Gönül habercisi yaralı turnam

Bir de bizim elden geçsen olmaz mı?

Ayrı katardan kanat çırparak

Başımın üstünden uçsan olmaz mı?” isteğinde bulunurken, yine içli şairlerimizden merhum Sami Sarıkaya da;

“Turnam geçiversen bizim ellerden

Sıtkı nazar edip bakarsan eğer

Bir haber al sümbül ile güllerden

Papatya çiğdeme bakarsan eğer” özlemini taşıyan, yazımızı fazla uzatma imkânı olmadığından sözümüzü Bayram Durbilmez ile noktalayalım;

“Uçun (süzülerek) bizim ellere

Sevgi diyarına varın turnalar

Vuslatı yükleyin esen yellere

Dostları sımsıkı sarın turnalar”

4. Yılmaz Göksoy ile Tanışmamız

1984 yılında, Yozgat Endüstri Meslek Lisesinde okumaya başlamıştım. Yozgat'ta yayımlanan İleri, Yozgat Haber, Yeni Ufuk gibi gazetelerde zaman zaman Yozgat folklorundan derlemeler, haber, şiir yazmaya başlamıştım. Muammer Karadeli, Rasim Kayhan, İnan Soyer, Osman Hakan Kiracı, Bekir Çaylak gibi usta gazetecilerle tanışmış, Yozgatlı kültür ve sanat adamlarını yakından tanıma fırsatı bulmuştum. “Vatanımın Bağrında” adlı şiir tomurcuklarından (şiirimsilerden) oluşan ilk kitabım da 1984 yılı sonunda, İleri gazetesi tesislerinde yayımlanmıştı. Bu arada Türkiye Gazetesi'nin Yozgat Temsilcisi Vahit Bey'in teşvikiyle de Türkiye gazetesi için çalışmaya başlayınca sadece Yozgat ve Sorgun'dan değil, Yozgat'ın hemen her yerinden şairlerle, yazarlarla tanışıyor, heyecanlanıyordum. Necip Fazıl Kısakürek, Osman Yüksel Serdengeçti gibi ustaları yakından tanıyan değerli kültür, sanat ve devlet adamı (Vali Yardımcımız) Ömer Lütfi Özaytaç ve Türkçenin yüz aklarından Abbas Sayar gibi bir ustayla sohbet etmek de lise öğrencisi iken, Yozgat'ta nasip oldu. Prof. Dr. Fikret Türkmen, Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak, ilahiyatçı yazar Dr. Abdülkadir Sezgin, senaryo yazarı Ertuğrul Kapusuzoğlu, araştırmacı Necati Şahin gibi araştırmacılarla tanıştığımda da henüz lise öğrencisi idim.

O yıllarla Fikret Türkmen ve Ahmet Yaşar Hocalar Doç. Dr., M. Öcal Oğuz Hoca Kültür Bakanlığı araştırmacısı idi.

Yozgat'ta şahsen tanıştığım ve sık sık sohbetlerinden feyiz aldığım ilk araştırmacı-yazar ise Yılmaz Göksoy Hoca'dır. 1984 yılı Eylül ayında tanıştık Yılmaz Göksoy Hoca'yla. Gazeteci Rasim Kayhan Ağabey'in bürosuna uğramıştım ders çıkışı. Rasim Ağabey, benim uğrayacağımı söylemiş Yılmaz Hoca'ya. O da "tanışalım genç şairle!" demiş. Rasim Ağabey, "Durbilmez, bak Yılmaz Hoca seni bekliyor burada" der demez heyecanla ve mutlulukla elini öptüm. Eli kalem tutan herkesin saygı duyduğu, Yozgat konusunda araştırma yapan herkesin bilgisine başvurduğu bir kültür ve sanat âşığıydı Yılmaz Göksoy Hoca. Kendisiyle her görüşmemizde Yozgat tarihi ve kültürüyle ilgili yeni bilgiler öğrenir, araştırmamı söylediği konuları not alır ve Türk kültürüne olan sevgim, ilgim hız kazanırdı. Genelde Türk halk bilimi, özelde de Yozgat folkloruyla ilgili araştırmalarımı teşvik eden, öneri ve katkılarıyla geliştiren bir öğretmen, bir araştırmacı, bir Türk kültürü sevdalısıydı Yılmaz Göksoy Hoca. Lise 1. sınıf öğrencisi iken yayımlanan Vatanımın Bağrında adlı ilk şiir kitabımı okumuş, teşvik edici iltifatlarıyla beraber yol gösterici değerlendirmelerde de bulunmuştu tam bir Bozok beyefendisi tavrıyla. Yıllar geçip de Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandığımda da çok sevinmiş; Kayseri'de yayımlanan Erciyes dergisinden uzun uzun söz etmiş ve Nevzat Türkten Ağabey'e, Âlim Gerçel Ağabey'e selâm göndermişti. Erciyes dergisiyle ve rahmetli Nevzat Türkten Ağabey'le, Âlim Gerçel Ağabey'le tanışmamda öncelikle Yılmaz Göksoy Hoca'nın etkisi olmuştur. Sorgun Belediye Başkanı Yılmaz Kılıçarslan ve eğitimci-yazar Durali Doğan'ın da bu tanışmamda payı vardı elbette. Yılmaz Göksoy Hoca, Erciyes dergisinde yayımlanmak üzere yazdığı makalelerden bir kısmını bana verir, Nevzat Türkten Ağabey'e selâmıyla birlikte iletmemi isterdi.

Sonuç

Yılmaz Göksoy, Yozgat yöresinin kültür değerlerini araştıran, elde ettiği bilgi ve birikimleri geniş kitlelere duyuran araştırmacılardan biri, belki de pek çok bakımdan birincisidir. Çünkü Cumhuri-

yet döneminde hazırlanan Yozgat konulu kitap ve tezlerin tamamına yakınında Yılmaz Göksoy'un bir katkısı olduğunu söylemek mümkündür. O, doğduğu, büyüdüğü ve eğitimci olarak görev yaptığı Yozgat'ı karış karış gezen, sözlü tarih ve sözlü edebiyat ürünlerini kaydeden, doğduğu şehre karşılıksız hizmet eden, Cumhuriyet âşığı, kültür sevdalısı, aydın eğitimcilerden biridir. Cumhuriyetin 50. yıldönümü dolayısıyla yayımlanan Yozgat İl Yıllığı hazırlama kurulunda yer alan Göksoy, özellikle halk bilimi bölümüne önemli katkılarda bulunur. "Cumhuriyetimizin 50. Yılında Atatürk ve Yozgat" adlı bir kitap yazarak Cumhuriyete, Atatürk'e ve Yozgat'a sevdalı, aydın bir eğitimci olduğunu gösterir. Yozgat halk bilimi ile ilgili araştırmalarını Erciyes, Millî Folklor, Bozok gibi dergilerde, Yozgat'ta çıkan dergilerin, gazetelerin önemli bir kısmında yayımlar. 1931'de dünyaya geldiği ve 8 Haziran 2017'de Hakk'a yürüdüğü Yozgat'a ömrünü adayan Yılmaz Göksoy, 86 yıllık ömrünün en verimli çağlarını Yozgat folklorunu araştırmakla geçirir. Bütün bunları yaparken hiçbir maddi karşılık beklemez. O, yaşarken değeri fazla bilinmemiş bir araştırmacıdır.

Bozok Üniversitesi başta olmak üzere, Yozgat İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Yozgat Belediyesi de üzerine düşen görevi yapmalı ve Yılmaz Göksoy'un ömrünü verdiği Yozgat folkloruyla ilgili çalışmalarına sahip çıkmalıdır. Yılmaz Göksoy konusunda, bütün resmî kurum ve kuruluşlar üzerine düşen görevi yapmalıdır. Sözelimi Yozgat'ta bir "Yılmaz Göksoy Halk Bilimi Araştırmaları Merkezi" kurulabilir. Adı bir caddeye verilebilir. Yılmaz Göksoy gibi değerler için ne yapılsa azdır. Biz de Erciyes, Millî Folklor ve Bozok dergilerinde yayımlanan makalelerini bir araya getirip, dipnotlarla yayımlanması için üzerimize düşeni yapmaya çalışacağız.

Kaynaklar

Durali Doğan, *Yozgat Şair ve Yazarları*, Ankara, 1988.

Yusuf Karakaya, "85 Yaşında Bir Yozgat Sevdalısı", *Yozgat Yenigün Gazetesi*, <http://www.yozgatyenigun.com/m/?id=8107&t=makale>.

<http://www.yozgatgazetesi.com/yazdir.asp?yazar=14&cyazi=1175>.

Özet: Kadının eski Türk toplum yaşantısından itibaren seçilmiş bir konuma sahip olduğu bilinmektedir. Türk kültür ve edebiyatının kilometre taşlarından olan *Orhun Abideleri*, *Dede Korkut Hikâyeleri* ve *Kutadgu Bilig* gibi eserlerde toplumun kadın hakkındaki düşüncelerini bulmak mümkündür. Bu yapıtların yanı sıra halk bilimi sahası içerisine giren ürünlerde de kadın ve kadınlı ilgili görüşlerin işlendiği görülmektedir. Bu bağlamda mâniler de kadınla ilgili düşüncelerin yer aldığı ürünlerdendir. Bu makalede kadın eleştirisi, Kıbrıs ve Türkiye sahasından alınan mâni örneklerinden hareketle incelenmiştir. Her iki sahadan tespit edilen mâni metinleri karşılaştırıldığında bunlarda kadının ve kadının çeşitli özelliklerinin eleştirildiği ve daha çok kötü taraflarının ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Dolayısıyla kadınların kötü özelliklerini işleyen mânilerin daha fazla olduğu, kadının iyi özelliklerinin işlendiği metinlerin sayısının ise nispeten az olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mâni, Türkiye, Kıbrıs, kadın, eleştiri

Criticism of Women in Turkey and Cyprus Mânis

Abstract: It is known that women have always had a significant role in community since the old Turkish society. It is possible to see how society perceives women in such literary works as *Orhun Abideleri*, *Dede Korkut Hikâyeleri* and *Kutadgu Bilig* that are the milestones of Turkish culture and literature. In addition to these works, it is seen that women and the opinions about women are also treated in the products related to folklore. In this context, *mânis* are the products in which the perception of women takes place. In this article, women's criticism has been examined in the light of the samples identified in Cyprus and Turkey. When compared the *mânis* compiled in the two areas, it is seen that the women and various characteristics of women have been criticised and negatives have been featured. Therefore, it has been found that the number of *mânis* that dealt with the bad characteristics of women is higher and the number of texts in which good characteristics of women are treated is relatively small.

Key words: *Mâni*, Turkey, Cyprus, women, criticism

Giriş

Eski Türk yaşantısından itibaren kadınların toplumda seçilmiş bir konuma sahip oldukları bilinmektedir. Gerek toplumun temeli olan aile kurumunda, gerekse de sosyal ve kültürel hayatta önemli roller üstlenen kadınların edebî eserlerde de yer aldığını görmekteyiz. Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan *Kutadgu Bilig* bu eserlerden birisidir. Eserde bir bölümün evliliğe ayrılması ve evlenilecek kadınların özelliklerinin verilmesi (Arat 1991: 324-326) bu bakımdan önemlidir. Bölümde, evlenmek isteyen erkeğe çeşitli tavsiyeler verilmektedir. Esere göre evlenilecek kızın daha önce evlenmemiş, soyunun ve kendisinin temiz olması gerekmektedir. Erkek, kendinden maddî bakımdan aşağı derecede olan bir kadınla evlenmelidir. Kendinden zengin ve mertebeye üstün olan bir kadınla evlenirse onun esiri olur. Kadında yüz güzelliği değil, huy güzelliği ve takva aranmalıdır (Arat 1991: 324-326). Erkeklerle yönelik olan bu öğütler, âdeta ideal bir kadının özelliklerini vermesinin yanı sıra mutlu bir evliliğin de yolunu göstermektedir. Bunlarda sadece

kadınların söz konusu edilmesi, Türk toplumunun evlilik olayında kadına yüklediği sorumluluğu göstermektedir.

Benzer bir anlayışa Dede Korkut Hikâyeleri'nde de rastlamaktayız. Eserin giriş kısmında Dede Korkut'un kadınları "*Karılar dört dürlüdü. Birisi solduran sopdur. Birisi tolduran topdur. Birisi ivün tayağıdır. Birisi niçe söyler-isen bayağıdır.*" (Ergin 1997: 76) sınıflandırdığını görmekteyiz. Dede Korkut, bu kadınları tanıtırken "solduran sop, tolduran top ve niçe söyler isen bayağı" olanları için "*Ocağuna bunçılaysın avrat gelmesün.*" demiş ve onlara beddua etmiştir (Ergin 1997: 76-77). Bu tip kadınların öne çıkan özellikleri kocalarına karşı saygısız olmaları, misafir ağırlamayı bilmemeleleri ve dedikodu yapmalarıdır. Dede Korkut'a göre evlenilecek kadın "evin dayağıdır" ve onun takdir edilesi özelliği misafirperverliğidir (Ergin 1997: 76-77). Eserde, *Kutadgu Bilig*'deki anlayışla aynı olarak evlenilecek kadınların özelliklerinin dile getirilmesini, bu konuda erkeklere verilmiş öğütler olarak değerlendirebiliriz.

Yukarıda adı geçen iki şaheserin dışında birçok yapıtta ve anonim halk edebiyatı ürünlerinde de kadınların konu edildikleri bilinmektedir.

*Niğde Ömer Halisdemir Üni. Fen-Ed. Fak. TDE Bölümü Öğretim Üyesi / e-posta: haticeicel@hotmail.com

Bu bağlamda makalemizde mâni metinlerinde işlenen kadınlara yönelik eleştiri konu edilmiştir. İncelemeye örnek teşkil eden metinler, Kıbrıs'tan ve Türkiye'den alınmıştır. Mâni metinlerinin ait oldukları sahanın anlaşılabilmesi için çeşitli kısaltmalar kullanılmıştır. Kıbrıs *K*, Türkiye ise *T* kısaltmasıyla ifade edilmiştir.

1. Kadının Annelik Yönüyle Eleştirildiği Mâniler

Türk toplumunda kadının birçok fonksiyonu içerisinde en çok önem verileni anneliktir. Türk kültürünün ilk yazılı eserlerinden *Orhun Abideleri*'nde Bilge Kağan, şu sözlerle annesini çocukların koruyucusu olan dişi ruh Umay'a benzetir: "*Babam kağan uçtuğunda kardeşim Kül Tigin yedi yaşında kaldı... Umay gibi annem hatunun devletine küçük kardeşim Kül Tigin er adını aldı...*" (Ergin 2013: 51, 53). Bu sözlerde babanın ölümü sonucu çocuğuna hem annelik hem de babalık yapan, kısacası onu koruyup kollayan ve yetiştiren bir anne figürü görmekteyiz. Bu annenin koruyucu dişi ruh Umay'a benzetilmesi ise Türk düşüncesinde annenin ve anneliğin kutsallığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu düşüncenin izlerini Türk kültürünün eşsiz eserlerinden olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde de görmek mümkündür. Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunda yer alan "*...anun kim oğlu kızı olmaya Tanrı Taala anı kargayıdır biz dahi kargaruz...*" (Ergin 1997: 79-80) sözü ve yine Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek boyunda Beyrek'in Kısırcı Yenge adlı kadına çocuksuzluğundan dolayı yönelttiği eleştiri yüklü sözler (Ergin 1997: 146) toplumun çocuk sahibi olma konusundaki düşüncesini yansıtması bakımından dikkat çekicidir. Bu düşünceler bağlamında Türk toplumunda kadının önemli vasıflarından birisinin annelik olduğu söylenilebilir. Bu düşünce halk edebiyatının diğer ürünlerine olduğu gibi mânilere de yansımıştır. Mânilerde kadının yaratılış amacının annelik olduğu ve kadından bunu göz önünde bulundurarak hareket etmesi istenir:

*Yüce Allah gadını
"Ana" diye yarattı
Gadın bunu onuttu
"Başım" diye dayattı* (K. Yorgancıoğlu 2003: 251).

Anneliğini unutan ve bunun gereğini yerine getirmeyen kadın, eleştiri oklarına hedef olarak kınanır:

*Ana var memmesini
Emzirtmez bebeğine
Güzelliği gidermiş
Bakın şu ettiğine* (K. Yorgancıoğlu 2003: 36).

Annelik kutsal olarak kabul edilirken doğacak bebeğin kız olması istenilen bir durum değildir. Oysa doğacak çocuk, ileride bu toplumun kutsal bir rol biçtiği annelik vasfına sahip olacaktır. Buna rağmen anne adayları, karnındaki bebeğin kız olması hususunda âdeta uyarılmaktadır:

*Keklik gider iz olur
Kız potinin toz olur
Çok sallanma yürürken
Karnındaki kız olur* (T. Akalın 1972: 96).

2. Kadının Namus Bakımından Eleştirildiği Mâniler

Namus, Türk toplumunda kadında aranan vasıfların başında gelmektedir. Geleneksel toplumda zaman zaman uğruna cinayetlerin işlendiği namus kavramına âdeta kutsallık atfedilmiştir. Bu bakış açısı doğrultusunda folklor ürünlerinde de kadınların zaman zaman bu bakımdan eleştirildiği görülmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri'nden Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek boyunda Beyrek'in Boğazca Fatma'ya söylediği şu sözler, toplumun bu konudaki düşüncelerinin yansımasıdır:

*And içeyim bu kez boğaz kısırağa bingüğüüm yok
Binübeni kazavata varduğum yok
İvünüz ardı dereçük degül-mi-y-idi
İtünüz adı Barak degül-mi-y-idi
Senün adun kırk oynaşlu Boğazça Fatma degül-mi-y-idi
Dahı aybun açaram bellü bilgil* (Ergin 1997: 147).

Mâniler içerisinde kadına yönelik eleştirinin en yoğunlaştığı başlığın namus olması da toplumun bu konudaki hassasiyetini göstermektedir. Bu hususta söylenmiş olan ve aşağıda yer verilen mâni dörtlüklerinde kızlar serbestçe sokakta gezdikleri, annelerinin sözünü dinlemeyerek dar kıyafetler giydikleri için eleştirilmişlerdir. Aslında bu mâniler, olumsuzlukları yansıtmasının yanı sıra kızlara nasıl davranmaları gerektiği konusunda da mesajlar vermektedir. Kızlar, yabancılarla konuşmamalı ve her

gördüğüne tutulmamalıdır:

Arılar bala gelir

Serçeler dala gelir

Biraz serbest genç kızlar

Çok geçmez dile gelir (T. Akalın 1972: 71; K. Yorgancıoğlu 2003: 38).

Yeni yetişen kızlar

Saymıyor annesini

Dar eder fistanını

Gösterir memesini (T. Akalın 1972: 100).

Dama çıgma üşürsün

Güzelligde meşursun

Her huyun güzel amma

Ellerinan gonuşursun (K. Gökçeoğlu 2002: 204).

Su başına oturma

Elin suya batırma

Sen vefasız bir yârsin

Her yiğide tutulma (T. Tezel 1941: 47).

Bazı mânilerin ise bu tip kızlardan / kadınlardan uzak durulması hususunda mesaj verdiklerini görüyoruz. Kıbrıs ve Türkiye sahasında ortak bir hususiyet olarak namus konusunda hassas davranmayanlar “dokuz kocadan kalma / dokuz oynaşlı” sözleriyle tavsif edilmektedir:

Çiçeği açmak gerek

Kokuyu saçmak gerek

Her gelene açılan

Güzelden kaçmak gerek (K. Veziroğlu 1975:

7189).

Havız başı muşamma

Ortaköyden kız alma

Ortaköyün gızları

Dokuz gocadan galma (K. Saracoğlu 1989: 19).

Gırandan aştı gelin

Bıldırcın saçlı gelin

Gelişinden bellidir

Dokuz oynaşlı gelin (T. Demir 2013: 172).

Erkek ağızlı bazı mânilerde kadına -namus hususunda- genel bir güvensizliğin olduğu görülmektedir. Nitekim aşağıda verilen mâni, bu konuda erkekleri uyarmakta ve kadına asla güvenilmemesini öğütlemektedir:

İnanma mart ayazına

Güneş varken kar yağar

Kanma avrat sözüne

Eri varken er arar (T. Demir 2013: 201).

Diğer bir mâni örneğinde ise erkek kendi zaa-

finın -baştan çıkmasının- sorumlusu olarak kadını görmekte ve bu konuda sorumluluk kabul etmektedir:

Bahçelerde kayısı

Yere düştü yarısı

Beni baştan çıkardı

Kaymakamın karısı (T. Tezel 1941: 60).

3. Kadının Maddî (Harcamaları) Bakımdan Eleştirildiği Mâniler

Kadınlar, mânilerde harcamaları ve müsriflikleri bakımından da tenkit edilmişlerdir. Kıbrıs'tan alınan mânilerde kadınların para olmayınca kavga çıkardıkları ve hayatın tüm zorluğunu erkeklerin çektiği, onların ise rahat yaşadıkları dile getirilmiştir:

Cüzdanda cır..cır olur

Gadında dırdır olur

Parayı bulmayınca

O evde hır..gür olur (K. Yorgancıoğlu 2003: 80).

Çanağa koydum noru

Lefşede çalar boru

Gadınnar rahad yaşar

Adamlar çeker zoru (K. Saracoğlu 1989: 23).

Türkiye'den alınan erkek ağızlı bir mâni örneğinde ise kendi maaşının kadının süsüne yetmeyeceği söylenerek eleştiri yapılmıştır:

Çini tabakta pekmez

Al dudaktan kim öpmez

Benim aldığım maaş

Senin süsüne yetmez (T. Demir 2013: 118).

Bu konuda aşağıda verilen mâni ise ilginç örneklerden biridir. Mânide çok fazla para harcayan kadınlar, yine bir kadın –Refika Hanım- tarafından şöyle eleştirilmiştir:

Naylon çorap giyersiz

Dodağızı boyarsız

Tiyatro sinema der

Kocanızı soyarsız (T. Memişoğlu 1995: 237).

4. Kadının Huy Bakımından Eleştirildiği Mâniler

Mânilerde kadınlara yönelik eleştirinin diğer bir boyutunu huy / karakter oluşturmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi Türk toplumunun bilge kişisi Dede Korkut, hikâyelerin girişinde kadınları huyları bakımından sınıflandırmakta ve eleştirmektedir. Kötü huylu olanlar “solduran sop”, “tolduran

top” “niçe söyler isen bayağı” sözleriyle tavsif edilirken, iyi huylu kadınlar ise “evin dayağı” olarak telakki edilmişlerdir (Ergin 1997: 76-77).

Mâni metinlerinde de kadınların zaman zaman huyları bakımından eleştiriye tabi tutuldukları görülmektedir. Ancak bu eleştiri sadece kadının kötü tarafları üzerine yoğunlaşmamıştır. Kötü huylu kadınları konu alan mânilerin yanı sıra, iyi huylu olanları öven metinler de vardır. Aşağıda öncelikle kadının huy bakımından övgüye tabi tutulduğu, ardından ise yerildiği mâni örnekleri incelenecektir.

Kadının övüldüğü metinlerde övgünün güvenilirlik üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kıbrıs’tan alınan ve aşağıda verilen iki mâni metninde de kadının güvenilirliği söz konusu edilmiştir. Bu güvenilirliğe kanıt olarak ise onun “Osmanlı” olması gösterilmektedir. Burada kadın kelimesinin önündeki “Osmanlı” sıfatının anlamı üzerinde durmak gerekmektedir. *Türkçe Sözlük*’te kelimenin sıfat olarak anlamı “*Düşündüğünü çekinmeden, açıkça söyleyen, bulunduğu toplulukta yetki sahibi olan*” (1998: 1702) şeklinde açıklanmıştır. Bu bağlamda toplumda saygın bir konuma sahip olan bu kadınların aşağıda verilen ilk metinde özellikleri güvenilir olmalarıdır. İkinci örnekte ise bu özellik, âdeta dosta düşmana gözdağı verir gibi –yine kadın tarafından- vurgulanmıştır:

*Entarisi sarıdır
Golları sırmalıdır
Onun sözüne güven
Tam Osmanlı garıdır* (K.Yorgancıoğlu 2003: 115).
*Püsküllü darıyım ben
Bal yapmaz arıyım ben
Bilsin dosdum düşmanım
Osmanlı garıyım ben* (K.Yorgancıoğlu 2003: 207).

Kadının huysuzluğunu dile getiren mânilerin ise genellikle –son örnek dışında- erkek ağızlı olduğu ve kadınların yerildiği görülmektedir. Kıbrıs’tan ve Türkiye’den alınan bu metinlerde kadınların kötü özellikleri “hırçın, hayırsız, yapışkan, düşük çeneli” sıfatlarıyla somutlaştırılmıştır. Mâni metinlerinde erkeklerin bu tip kadınlardan rahatsızlık duydukları, onlardan kurtulmaya çalıştıkları ifade edilmektedir. Son örnekte ise çok konuşan gelinler eleştirilmekte ve onların her gün dövülmesi gerektiği vurgulanmaktadır:

*Garanfilsin tarçınsın
Neden böyle hırçınsın
A biricig sevdiğim
Tam da benim harcımsın* (K. Gökçeoğlu 2002: 107).

*Şişede kezzap suyu
Yarimin nâzik boyu
Güzel dedim vuruldum
Çıktı hayırsız huyu* (T. Akalın 1972: 169).
*Denizler dalga dalga
Gelir vurur gıyrya
Ben düşdüm gurtulamam
Bir yapışgan gariya* (K. Yorgancıoğlu 2003: 100).

*Ağacın tomruğu var
Dananın kuyruğu var
Evime geç gidemem
Karımın buyruğu var* (T. Elçin 1990: 15).

*Bahçe çapa ister
İşçi para ister
Düşük çeneli gelin
Her gün sopa ister* (T. Demir 2013: 85).

5. Kadının Becerisi / Beceriksizliği ve Akılsızlığı Dolayısıyla Eleştirildiği Mâniler

Toplumun kadına yüklediği görevlerden birisi de ev işlerini yürütmesidir. Nitekim görücü usulüyle gerçekleştirilen evliliklerde gelin adayında aranan vasıfların başında beceriklilik, temizlik, evle ilgili işleri idare etmek, vb. yer almaktadır. Bunların yanı sıra geçimlerini tarım veya hayvancılıkla sağlayan yörelerde bu tür işleri yapabilme becerisi de aranan özellikler arasındadır. Kocasından önce uyanan ve evinin işlerini yoluna koyan kadın, övülmeye layıktır ve erkek için en büyük mutluluk kaynaklarından biridir:

*Deh demeden giden at
Her işi gören evlat
Erden er kalkan avrat
Ne murattır ne murat* (T. Akalın 1972: 129).

Yukarıda verilen örnek dışında bu gruptaki mânilerde genellikle kadının olumsuz özelliklerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu bağlamda aşağıda verilen metinde kadının müsrifliğinin yanı sıra beceriksizliği de yergiye konu olmaktadır. Erkeğe evi geçindirme rolünü biçen toplumun, kadından beklentisi ise ev idaresinde savurgan davranmamasıdır. Müsrif davranarak âdeta kendi ma-

lını çalan bu kadınlar erkeğin evini yıkarlar:

Yatan karı

Dağların yatan karı

Yiğidin evin yıkar

Çuvaldan un satan karı (T. Başgöz 1957: 40).

Bu başlık altında yerilen diğer bir özellik kirli (pasaklı) olmaktır. Kirli, aşağıdaki metinde evinin işlerini çekip çeviremeyen ve ev halkına dirlik vermeyen kadının sıfatı olarak kullanılmaktadır:

Taş dönmüyor dönmüyor

Bulgur taştan inmiyor

Aşamın kirli karısı

Bize dirlik vermiyor (T. Demir 2013: 347).

Kadının mânilerde eleştirildiği yönlerinden birisi de akılsızlıktır. Ancak mânide ilginç bir durumla karşılaşmaktayız: Yerginin dayanak noktası kadın değil, erkek ve erkeğin bir zaafıdır. Metne göre erkeğin çapkın olmasının nedeni akılsız kadındır. Aslında metin bu hususta toplumun düşüncesini yansıtmaları bakımından ilgi çekici bir örnektir. Erkek ne yaparsa yapsın, toplum onu suçlamak yerine kadını suçlamayı tercih eder. Bu düşünce bağlamında erkeği çapkınlığa ve aldatmaya yönelten de elbette kadın olacaktır:

Kanaryanın gagası

Mavusa'nın gargası

Budala garıların

Çapğın olur gocası (K. Gökçeoğlu 2002: 166).

6. Kadının Medenî Durumu Dolayısıyla Eleştirildiği Mâniler

Kadınların eleştiri oklarına hedef oldukları diğer bir yönleri ise medenî durumlarıdır. Bu grupta toplanan mânilerde dul olanların ve bekâr kızların konu edinildiği görülmektedir. Bu tür metinler içerisinde sayı bakımından en kalabalık grubu dul kadınları eleştirenler oluşturmaktadır. Mânilerde bu kadınların çeşitli özelliklerine vurgu yapılarak, onlarla evlenmemesi hususunda öğütler verilmektedir. Hatta bir mânide bu hususta yapılan uyarı bir adım daha ileri götürülerek onlardan kız bile alınmaması salık verilmektedir. Bu kadınların çocuk sahibi olmaları, kendilerine değer verilmemesine rağmen eski kocalarını anmaları kötü taraflarıdır:

Alma karı dulunu

Yanıdadır kulunu

Her gün balla beslesen

Söyler eski ilini (T. Akalın 1972: 181).

Kayanın ardı kartal

Kartal kanadın tartar

Dul karıdan kız alma

Çeker yakarı yırtar (T. Akalın 1972: 110).

Mânilerde medenî durumları bakımından eleştirilen diğer bir grup kadın ise hiç evlenmemiş olanlardır. Soyun devamına önem verilen Türk toplumunda evlilik, birçok âdet, gelenek ve uygulamayla kutsanmıştır. Halk, evlenmeyerek bu ritüellerden yoksun kalan kızlara “evde kalmış” sıfatını uygun görmekte ve onları turşuya benzeterek bu konudaki fikrini dile getirmektedir:

Sağıptırlar camuşu

Geliptir fişa-fişi

Daha ere gitmezsin

Kırk yılın turşamışı (T. Akalın 1972: 99).

7. Kadının Cinsel Yönden Eleştirildiği Mâniler

Mânilerde kadınların eleştirildiği hususlardan birisi de cinselliktir. Bu tür mânilerin birbiriyle çelişen iki ayrı gruba ayrıldığını söyleyebiliriz. İlk grupta yer alanlarda kadının cinselliğe düşkünlüğünden dolayı, diğer bir grupta ise cinsel isteksizliği yüzünden eleştirildiği görülmektedir.

Kıbrıs'tan alınan erkek ağızlı bir mânide kadının aşırı cinsel isteği eleştirinin konusudur. Kocasının başını belaya sokan bu kadının –muhtemelen hafif hareketlerinden dolayı- erkeğe yaşattığı sıkıntı şu sözlerle dile getirilmiştir:

Ateş yakdım çalıyan

Durmaz gendi halıyan

Başım belâya girdi

Bir ateşli garıyan (K. Yorgancıoğlu 2003: 45).

Cinselliğe düşkünlük bakımından eleştirilen diğer bir grubu ise “dul kadınlar” oluşturmaktadır. Türkiye örneğinde âdetle evlenmek için “kuduran” bu kadınlar, Kıbrıs'tan alınan kadın ağızlı bir mânide bu durumu kendi dile getirmektedir. Metinde günah işlemenin açıkça dile getirilmesini, kadının hem kendine yöneltilen bir eleştiri hem de bu konuda müsaitliğini vurgulayan bir mesaj olarak değerlendirmek gerekmektedir:

*Gemi gelir oturur
Dul garilar kudurur
Kudurmayin garilar
Size goca bulunur* (T. Elçin 1990: 97).

*Hem dar hem yokuş yolum
Gocam öldü ben dulum
Bazan günah işlerim
Bilin böyle bir gulum* (K. Yorgancıoğlu 2003: 149).

Cinselliğin söz konusu edildiği metinlerde eleştirinin yöneltildiği diğer bir grup kadın ise isteksiz olanlardır. Türkiye’den alınan aşağıdaki mânide bu tip kadınların kocalarından boşanmayı bile göze aldıkları işlenmektedir:

*Acem şalı kuşanır
İş tutmaya üşenir
İş tutmanın şerrinden
Kocasından boşanır* (T. Akalın 1972: 203).

8. Kadının Fizikî Özellikleri Bakımından Eleştirildiği Mâniler

Evlilikte kadında aranan özelliklerden birisi de güzelliştir. Bu istek ve arayış elbette mânilerde de işlenmiş ve sık sık dile getirilmiştir. Türkiye’den alınan aşağıdaki mânilerde bu husus güzel-çirkin karşılaştırması şeklinde işlenmiştir. Çirkinle çok güzel bir ortamda bulunulacağına güzelle eziyet çekmenin tercih edilmesi ve çirkinlerin güzellere “halayık” yapılması isteği, bu tür metinlerde işlenen hususlardır. Erkeğin en büyük üzüntülerinden birisi karısının çirkin olmasıdır. Çirkin kadının kocasının ağlaması için cenazeye gitmesine gerek yoktur. Karısı onun ağlaması ve mutsuzluğu için yeterli bir sebeptir:

*Kala başı taş başı
Hilaldir yârin kaşı
Çirkin ile bal yeme
Güzel ile taş taşı* (T. Akalın 1972: 94).

*Deniz üstünde kayık
Güzel güzele lâyık
Çirkinleri yapsalar
Güzellere halayık* (T. Akalın 1972: 94).

*Deh deyince yürümezse at
Buyurunca tutmazsa evlat
Bir de çirkin oldu mu avrat
Cenaze neyine gir çık ağla* (T. Demir 2013: 131).

Diğer bir grup mânide ise toplumun güzellik anlayışının yansıdığını görmekteyiz. Nitekim aşağıda verilen ilk örnekte kadının çok zayıf olması

verilmektedir. Bundan hareketle güzellik ölçütlerinden birinin zayıflık olmadığı anlaşılmaktadır. İkinci örnekte ise güzellik kavramının güzel-çirkin zıtlığı üzerinden değil, güzellere kendi aralarında karşılaştırılması yoluyla işlendiği görülmektedir. Genel kanı olarak ise “Esmerlere oranla beyaz tenlilerden daha çok güzel çıktığı” ifade edilmektedir:

*Karyolada yatıyor
Uyurken göbek atıyor
Öte var kuru gelin
Burnun bana batıyor* (T. Demir 2013: 235).
*Dere boyu saz olur
Güzzeller beyaz olur
Güzzellerin esmeri
Beyazlardan az olur* (T. Akalın 1972: 172).

9. Kadının Sosyal Statüsü Bakımından Eleştirildiği Mâniler

Toplumda her bireyde olduğu gibi kadın da zaman zaman sosyal statüsü bakımından değerlendirilmiştir. Aşağıda verilen metinde kadın, köylülüğü bakımından eleştirilmiş ve köylüden kadın olmayacağı dile getirilerek köylü kızıyla evlenenin işinin düzgün gitmeyeceği vurgulanmıştır:

*Söğütten odun olmaz
Köylüden kadın olmaz
Köylü kızı alanın
İrağı yakın olmaz* (T. Akalın 1972: 243).

Kadının köylülüğüyle bağdaştırılarak eleştirilen diğer bir yönü ise “cilvesiz” oluşudur. Kadının namus bakımından eleştirildiği mânilerde “cilveli oluş” kötü bir özellik olarak dile getirilirken, aşağıdaki örnekte “cilvesizlik” de kadının eksik bir yönü olarak işlenmiştir:

*Ahçının tenceresi
Önünde penceresi
Köylü kızı tor durur
Yoktur onun cilvesi* (T. Akalın 1972: 244).

Türkiye’ye ait olan yukarıdaki metinde kadının sosyal statü bakımından eleştirisi köylülüğü üzerinden yapılırken, Kıbrıs’tan alınan aşağıdaki mânide ise bu durumun aksine şehirli oluşuyla ilgilidir. Tıpkı şehirler gibi yüzüne yalancı bir maske takan bu kadınların her hareketi ve sözü “yapmacık”tır:

*Şehir dediğin yerin
Gadını çok gancıkdır*

*Yapdığı her hareket
Yalandır yapmacıktır* (K. Yorgancıoğlu 2003:
224).

Sonuç

Türkiye ve Kıbrıs sahasından alınan mânilerde kadına yönelik eleştirinin daha çok kötü özellikleri ön plana çıkarma bağlamında yoğunlaştığı görülmüştür. Bunun yanı sıra kadının iyi özelliklerinin işlendiği metinlerin de bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Ancak toplam içerisinde bunlar daha az bir yekûn tutmaktadır. Mânî metinleri kullanılan dil bağlamında incelendiğinde bunların büyük bir çoğunluğunun erkek ağızlı olduğu görülmüştür. Ancak sayıları az olmakla birlikte kadın ağızlı olup kadınların yerildiği metinlerin de bulunduğu tespit edilmiştir. İnceleme kapsamında mânilerde kadınların genellikle annelik, namus, paraya düşkünlük, huy, beceriksizlik, akılsızlık, medenî durum, cinsellik, fizikî özellik ve sosyal statü bakımından tenkit edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Metinlerde kadının övülecek özelliklerinin ise beceriklilik, güvenilirlik ve güzellik olduğu görülmüştür.

Kaynaklar

- AKALIN, L. Sami (1972), *Türk Manileri*, C. 1, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
BAŞGÖZ, İlhan (1957), *Mânilerimizden*, Ankara, Dost Yayınevi.
DEMİR, Necati (2013), *Türk Mânileri*, Ankara, Gazi Kitabevi.
ELÇİN, Şükrü (1990), *Türkiye Türkçesinde Mâniler*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
ERGİN, Muharrem (1997), *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay.
ERGİN, Muharrem (2013), *Orhun Abideleri*, Ankara, Boğaziçi Yay.
GÖKÇEOĞLU, Mustafa (2002), *Kıbrıs Türk Anonim Halk Edebiyatı Toplu Maniler / Manilerimiz*, Lefkoşa, Eğitim Vakfı Yay.
Kutadgu Bilig (Çev. Reşid Rahmeti Arat) (1991), C. II, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih

- Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay.
MEMİŞOĞLU, Fikret (1995), *Harput Halk Bilgileri*, Elazığ, Elazığ Kültür Derneği Yay.
SARACOĞLU, Erdoğan (1989), *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru –Bildiriler-*, Lefkoşa, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay.
TEZEL, Naki (1941), *Bilmeceler ve Maniler*, Ankara, Yeni Cezaevi Matbaası.
Türkçe Sözlük (1998), C. 2, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay.
VEZİROĞLU, İlter (1975), “Kıbrıs Türk Mânileri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 306, s. 7189.
YORGANCIOĞLU, Oğuz M. (2003), *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler / Mâniler*, Mağusa, Temel Basımevi.

SEHER SERİNLİĞİ

Bütün kâinât
Seher serinliği bekler.
Güneşle kalksa da insan
Onlar hep bekleyecekler.
Gül açılırken
Âlem su gibi uyanık.
Rahmet yağmuru zamânı
Niçin gözümüz kapanık?
Şebnem sesini
Güllerle birlikte işit.
Bu seher şirinliğinde
Kuşlarla gel, kuşlarla git.
İşte o zaman
Gönül derinliğindedin.
Özünden gelen besteyi
Terennüm etsin nefesin.
Bütün kâinât
Seher serinliği bekler.
Güneşle kalksa da insan
Onlar hep bekleyecekler.

Önder ÇAĞIRAN

ŞİİR DİLİ BAĞLAMINDA TURNALAR / TÜRK DÜNYASI ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet BİLGEHAN

Giriş

Türk Dünyası ile ilgili şiirlerini bir araya getirerek Turnalar / Türk Dünyası Şiirleri adlı kitapta toplayan şaire göre, çağdaş edebiyatın kaynağı gelenekli edebiyat, gelenekli edebiyatın kaynağı da sözlü edebiyattır. Durbilmez, şiir dilini oluştururken sözlü edebiyattan da beslenerek çağdaş olana yöneliyor. Böylelikle gelenekten geleceğe uzanan bir şiir dili yaratıyor. Bunu yaparken asıl hedefi şiirlerinin okunduğu Türk topluluklarının millet olma ve millet kalmasıdır. Çünkü kendisiyle yapılan bir röportajda da söylediği gibi, sözlü iletişim içinde estetik ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan toplulukların “millet” olma yolunda beslendikleri kaynaklardan biri de sözlü edebiyattır. Şair bu bilinçle şiirlerini bu geleneğe uygun olarak biçimlendirmektedir.

Ozan, bilginin kaynağı Allah'tan (T. Bayülken, Kayrahan, Tengri, Bayat... vb.) aldıklarını insanlara şiir dilini kullanarak iletir. Şiir diliyle bir düzen ve ölçüye göre söylenen söz, insanın üç önemli belleğine dokunur: Birinci olarak beyne (akıl ve mantık belleğine), ikinci olarak kalbine (duyu belleğine) ve ruhuna (üst belleğe)... Ozanın sözünü tanımlayan epos, böylece şiir, destan, ezgi anlamına gelmiştir. Mitoş söylenen sözün, anlatılan öykünün içeriği ise, epos da onun doğal olarak aldığı ölçülü, süslü ve dengeli biçimidir. Epos ne kadar güzelse, mythos o kadar etkili olur. Logos gerçeğin insan sözüyle dile gelmesidir. Logos bir yasal düzeni yansıtır, insanın bedeninde ve ruhunda bir logos bulunduğu gibi, evrenin ve doğanın da logosu vardır. Logos insanda düşünce, doğada kanundur, her yerde ve her şeyde vardır, ortaklaşa ve tanrısaldır. Logos'u bulmak, sırlarını göz önüne sermek, insan sözüyle dile getirmek düşünürün asıl ödevidir. Dünyada sır olan şeyler insan diliyle, insanın anlayacağı biçime dönüştürülür.

1. Şiir Dili, Bellek (Korteks) Kişisel Bilinç Dışı ve Ruhsal Bellek İlişkisi

Şiir dili, aklımıza ve mantığımızı hitap etmekle kalmaz, mananın esrarlı güzelliği ile kalbimize,

oradan asıl bedenimize, ruhumuza dokunur. Şiir dilinde mana prozodisinden söz edilebilir. Şiir dili diğer metinlerde kullanılan dilin aksine, manayı estetik unsurlar kullanarak zevkimize, hoşlanma duyumuza ve ruh coşkunluğumuza hitap etmeyi amaçlar. Mana, kelime dizilişleriyle meydana gelen cümledeki duygu ve düşüncenin, açık veya gizli olarak duyurulmasıdır. Mana bizi düşündürür ve zevklendirir. İçimizde acı ve tatlı pek çok çağrışımlar uyandırır; ilham verir ve bizi hayâl âlemine sürükler. Bu âlemin içine acı karışsa bile, bize o anda buruk bir tat, lezzet verir. Kimimiz mananın açık seçik belirmesinden, kimimizde gizlenmiş mananın tarafımızdan keşfedilmesinden lezzet alırız. Mananın esrarlı güzelliğinden büyülenmiş olsanıza, hissettikleri zevk ürperişini kâfi görerek, manayı keşfe gerek duymazlar

İnsan kesinlikle akılcı ve mantıklı bir yaratıktır, ancak bir o kadar da duygusal bir varlıktır. İnsanoğlunun bu iki yönü arasındaki ilişki karmaşık bir ilişkidir. İnsanda üst beyin (korteks), akıl, zekâ ve mantık ilişkilerini organize ederken, alt beyin duygularımızı, hormonlar vasıtasıyla kontrol eder. Üst beynin diğer bir görevi, alt beyne yönelebilecek tehlikelere karşı duygusal yönümüzü, yani kalbimizi korumaya almaktır. Alt beynin korumasız kaldığı anlar: rüya, alkol ya da zararlı maddelerin etkisinde kaldığımız, aşk acısı, aşırı üzüntü, hipnotik trans dönemleridir. Şiir, kurmaca metinlerinin –özellikle reklam, sinemada, televizyonda, ekranda izlediğimiz bir film, oyun vb.- üst beyni devre dışı bırakarak, insanın alt belleğine yani duyu belleğine hitap eder. Bu nedenle bu tür metinler kalbimize çekici gelir. Filmin hikâyesinde kullanılan dekoratif unsurlar, adeta ilizyonik, hipnotik malzemeler gibidir. Yönetmen hikâye anlatıcısının gücüyle birleşerek kullandığı bu unsurlarla doğrudan duygularımıza hitap eder. Baştan çıkarılmamıza izin verdiğimiz ölçüde kalplerimize seslenen kurmaca metinleri akılcılığın gerçekliğine uygun olmamasına rağmen bizi etkilemeye devam eder.

İnsanlar beyinlerinin olduğu kadar kalplerinin de mantığı ile düşünebilmek üzere yaratılmışlardır. Şiir dili insanda, bu iki çeşit mantık arasında bir çatışma meydana getirmektedir. Özellikle şiir dili gerçekler ile kurmaca duyu ve duygu arasındaki ilişkiyle başa çıkmamızdaki zorlukları göstermektedir. Kurgu ile haşır neşir olduğumuzu bilmemize rağmen yine de baştan çıkarılmak, ruhumuza bir şekilde değerek bizi derinden etkileyen bu eserlerle mananın esrarlı güzelliğinden, kelimelerin prozodik olarak yarattığı ses ahengiyle birlikte büyülenmek ve bu halin verdiği zevk ürpierişleriyle kendimizden geçmek istemekteyiz. Üst beyne hitap eden reel dünyanın gerçekliğinden bıkan ruhumuza dingin bir boyuta geçmesi için ortam hazırlamaktayız.

Edebî metinlerde birbirinden farklı alanda üç farklı özellik insan karşımıza çıkar: birincisi doğuştan gelen doğal kimliğimiz (fitrat), ikincisi eğitim, öğretim ve çevre faktörleri ile olgunlaşmış kimliğimiz, üçüncüsü ülküleri olan belli anlamlara bağlı milli kimliğimizdir. Doğal kimliğimiz var olduğumuzu ve önemli olduğumuzu gösterme ihtiyacıyla belli bir misyona sahiptir, yani varlık belli bir misyonla dünyaya gelmiştir ve bu özelliği ile başkaları tarafından fark edilmek ister. Olgunlaşmış kimliğimiz hayatlarımızı nasıl sürdüreceğimizi öğrenme ihtiyacıyla anı, geçmişi ve geleceği anlamak, çevresini tanımak ve ona uyum sağlamak ihtiyacı hisseder ve kendini sürekli olarak eğitmek ister. Üçüncüsü yaşamı anlamlandırma, yaşama amacımızı belirleme aşamasıdır. Millî kimliğimizin kaynaklarını anlayarak; ülkülerimiz, geleceğimizle ilgili tasarılar oluşturarak, stratejiler geliştirir. Milli varlığımızı istediğimiz gibi şekillendirme ihtiyacıyla muasır medeniyet düzeyine çıkmak ister.

Durbilmez insanı Allah'ın yarattığı doğallıkla insanı yaratandan ötürü seven bir anlayışla kucaklar. Şiirlerinde insanın yaşamı anlamlandırmasına yardımcı olacak millî kimliğinin kaynaklarıyla, onun değerleriyle uygun hedef ilkeler ve ülküler belirlemeyi amaçlar. Gelecekle ilgili tasarılar oluşturmasına yardımcı olur ve muasır medeniyetler düzeyine ulaşma azmini canlı tutacak söylem ve ifadelerle ruhları titretir. Şair insanı şiir dili ile

etkilerken onun fitratî özelliğini değiştirmeden insanı eğitmeyi, ona hedef ilkeler belirlemeyi amaçlar. Ona ihtiyacı olan ulvi değerleri aşalamaya çalışır.

Bu saptamalarımızdan bir kısmını şairin *Turnalar / Türk Dünyası Şiirleri* kitabında yayımlanan "Turnalar" ve "Turnalar- II" adlı şiirleri hakkında yazdığımız ve Erciyes dergisinde yayımladığımız iki makalede belirtmiştik.

Gerçekten de Durbilmez, Dede Korkut ruhuyla günümüz Türk dünyasını dolaşan ve Türk dünyasının sözcüsü olmaya yükselen bilge bir ozandır, bir şairdir. Ozantürk mahlası da Durbilmez'in bu özelliğini yansıtır. O, Ozantürk mahlasıyla bir Türk dünyası şairi, bilim adamı kimliği ile de Türk dünyası halk bilimine hizmet eden dur, durak bilmez; üretken bir Türk dünyası sevdalısıdır.

Durbilmez, Turnalar kitabının başında "Turnalar, -Yedi devlet bir millete... ve Turnalar-II –Esir yurtlara..." adıyla iki şiiri halk anlatı geleneğine göre birincisini Ozantürk mahlasıyla, ikincisini yine kendisine ait Dur/bilmez mahlasıyla sunar.

Birincisi şairin umutlarını, ideallerini, ülkülerini, hayallerini, sevgi dolu ifadelerini gönül birliğimizin mimarlarını ve onların yaşadığı kutlu diyarları bize gönül birliğimizin halkaları olarak sunar.

İkincisinde ise şair bize Türklük adına duyduğu acılarını, endişelerini, gönül birliğini kuramayan bir milletin yaşayacağı çöküşleri dile getirmeye çalışır.

Yaşadığımız gerçek hayat içerisinde bile, gerçekler ile kurgu arasındaki keskin ayrımın çözümsüzlüğü ile karşı karşıya kalmaktayız. Gerçekler derken, mantık, sayılar, bilim ve akılcılık, yani hayatımızın geleneksel dili, biçimindeki gerçeklerdir.

Kurgu sanatçıların dilidir. Gerçek hayatta bizler, beyne çekici gelen şeyler ile kalbe çekici gelen şeyler arasında daha iyi bir denge sağlamaya çalışmaktayız. Bu dengeyi sağlayabilen insanlar aslında gerçek hayatın başarılı kahramanlarıdır. Şiir bu yönüyle bize duygusal yönümüzü geliştirmemize; aklın çözemeyeceği hususlara dair deneyim kazanmamıza yol açan değerli bilgileri de içinde barındıran bir yazın türüdür.

Bir şair, malzemesi, hamuru, mayası dil olan bir

sanatçısıdır. Nasıl ki bir ressam renklerle, bir müzisyen ezgilerle, melodilerle, seslerle ilgileniyorsa, onları malzeme yapıyorsa, şair de tabii ki dili malzeme olarak kullanacak. Dile egemen olduğu ölçüde de iyi şair olacaktır. Ozantürk mahlaslı Bayram Durbilmez'in başarısının en önemli sebebi Türkçeyi çok iyi bilmesi ve şiirlerinde bir kuyumcu titizliğiyle işleyebilmesidir.

İnsan beşikten mezara kadar, ninniden başlayarak şiirin içinde olmuştur. Söylenen, dinlenen şarkılar, türkülerle şiir dili zihnimizde yerini bulmuştur. Deyimler, atasözleriyle, tekerlemeler, dualar, kargışlar eşit sayıda hecelerle zengin kafiyeler ve rediflerle ister istemez kendini ezberletirler. Bayram Durbilmez'in halk bilimi alanında başarılı bir bilim adamı olması, onun bu kültürü iyi bilmesini ve bilgi birikimini sanat eserlerinde kullanmasını sağlar.

a. İletişim ve İşlev Açısından:

Doğan Aksan, Şiir dili incelemesinde temel alınacak görüş açıları ile şiirleri, iletişim kavramı ve işlev, insan, içerik ve öz, sunuluş ve kalıcılık açısından olmak üzere beş aşamada incelemektedir.

İletişim açısından dil, en yalın bir kodlama ve kod çözme olarak tanımlanmaktadır.

Kod, ortak anlam sistemidir. Kodlar bir topluma aittir. Anlamın yaratılması için kodlanması gerekir. Kod, bir toplum üyelerinin ortak anlam sistemidir. Bu sistem, simgeler ve bunların nasıl kullanılacağını belirleyen toplumca ulaşılmış kurallardan ve geleneklerden meydana gelir.

Dans, müzik, yazı, resim, sözlü-sözsüz tüm diller ve renkler iletinin yapısal anlamını oluşturacak biçimde düzenlendiklerinde kodlanmış olurlar. Dil, başı sonu belli, belli yapısı, ilkesi olan bir sistem olarak, bir kod sistemi olarak değerlendirilebilir.

İletişim de şimdiki zamanda kurduğumuz tüm ilişki süreçlerini içerir. İletilerin tamamı şimdiki zamanda, içerisinde bulunduğumuz zamanda, halde gerçekleşir. İletişim açısında gönderdiğimiz mesajlar, içerisinde bulunduğumuz anda “Ne söylüyorum?” ve “Nasıl söylüyorum?” sorularının cevabı olan iletilerle (mesaj) gerçekleşir. İleti (mesaj) bu yönüyle iki anlam ilişkisi içerisinde

gerçekleşir: İletinin içerik anlamı ile ilgili “Ne söylüyorum?” İletinin yapı (biçim) anlamıyla ilgili “Nasıl söylüyorum?”

Yaratılan anlamlar: öğrenilen, unutilan ve değişen bir şeydir. Anlamlar toplumsal uzlaşım ile belirlenir. İletişim anlamlar paylaşılabilir ölçüde gerçekleşir. İletişim, anlamları ortak kılma sanatıdır.

Şiirde kullanılan “Turna” sembolik bir anlamda kullanılmıştır. Anlamın yapısal yönü tarih içerisinde “Turna” adının oluşturduğu ortak bir simge ile anlatılmış. Edebiyata buna Temsil-i istiare (yaygın eğretileme) diyoruz. Turna, halk kültüründe haber götüren, getiren bir sembol varlığıdır.

İletişim açısından ne söylediğimizden çok, nasıl söylediğimiz önemlidir. Şair be nedenle postacı, ulak kelimeleri yerine simgesel bir kodlama yapıyor. Ozan, şair ne dersiniz diyebilirsiniz onlar simgesel kodlamalarla ifade etmek istedikleri temayı daha belirgin ve somut duruma getirmek amacını gütmektedirler.

Şiir dilinin görevi bir olayı aktarmak değil, okuyan ya da dinleyen üzerinde heyecan, duygu uyandırmaktır. Düzyazıyla söylenmeyecek düşler, şiir diliyle dile getirilir.

İletişim ve işlev açısından Turnalar I ve Turnalar-II şiiri bize yedi devlet bir millet olduğumuzu idrak ettirmek ve bunun için şair Türk dünyasının ortak simgeleriyle, şahsiyetleri simgeleyen kişilikleri idrak ettirerek, dünyanın değişik coğrafyalarında, farklı kültür merkezlerinde bayrak şahsiyetler yetiştirdiğimizi idrak etmemizi istiyor. Burada iletişim açısından değerli olan bunları şairin nasıl ifade ettiğidir. Şair, ozan, baksı, kam kişiliği ile Türk dünyasının ortak simgeleri ile seslenmesi şairin neyi değil, nasıl söylediği ön plana çıkıyor. Ozan kişiliği ile etkileyici bir şekilde sesleniyor. Bu etki sadece Türkiye'ye değil, tüm Türk dünyasına yöneliktir. Daha önce yazdığımız bir makalede de belirttiğimiz gibi; “*Bilim ve sanat adamı olduğu kadar aynı zamanda bir fikir adamı da olan Durbilmez, yazdığı makalelerde de Türk milletinin varlığını ve birliğini dile getirir. Durbilmez'in çeşitli makalelerinde de belirtildiği gibi, Türk milletini oluşturan çeşitli boylar ve akraba toplulukları etnik kökenlere ayırarak birbirine düşürme ve her bir etnik*

kökene farklı bir millet gibi göstermeye çalışma çabaları Türk birliğini bozma amacı taşımaktadır. Çeşitli boylardan, aşiretlerden ve akraba topluluklardan gelseler de Türk kültürünü benimseyen herkes Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan bağımsız yedi Türk devletidir. Ama bu yedi devleti oluşturan üst kurum tek bir millettir. Farklı ağızları, şiveleri ve lehçeleri olsa da Türk milletinin dili Türkçedir.” (Bilgehan 2017: 15)

b. İnsan Açısından Şiir Dili:

İnsanın duyu yönünün ağır bastığı bildirilerin en güzel örneklerini şiir dilinde bulabiliriz. Çeşitli duyu, coşku, düşünce ve hayallerin söze dönüştüğü şiir dili de özellikle yoğunluğu, sözcüklerinin anlam değerleri ve müzikaliteli nedeniyle etkileyici ve çarpıcı bir şekilde insanı etkileyebildiği bir anlatım gerçekleştirir.

Ozan, doğadan, çevreden, insandan ve toplumdan aldığı farkındalıklarla coşkun bir yaratılış meydana getiren bir kişidir. Şiir dilinin en önemli yönü, insanın zihin gücünün, insan beyninin sınır tanımayan devinme yeteneğinin ve yaratıcılığının yansıtılmasında; insan zihninde beliren imgeler, değişik tasarımlar, çağrışımlar, duygulanmalar, birleştirme, benzetme, adlandırma gibi insan özgü çok ulvi yetenekleri bünyesinde barındırabilmesidir. Şiir dili ile biçimlenen şiir, şiirde bulunan çeşitle öğelerle birlikte özgün birleşimler meydana getirmesiyle değer kazanır.

Şiirde meydana gelen özgün yaratıcılığı algılanmasında alıcının, yani şiiri dinleyen ya da okuyanların şairin yansıttığı imge, düşünce ve diğer öğelerle birlikte; yine, insanın zihninde oluşturulmak istenen duyguyu, bir resim gibi bir fotoğraf gibi yansıtması sağlayacak dil öğelerinin ve sözvarlığını ustaca kullanılması çok önemlidir.

Turnalar / Türk Dünyası Şiirleri şairi, söz varlığı ve genel kültür yönünden hem ozan geleneğine hem de kültürlü bilim adamı niteliği karşımızdadır. Şairin şiirde kullandığı simge şahsiyetleriyle, bütün Türk dünyasını bayrak şahsiyetler olmuş kişileri ve ortak dertlerimizi, ıstıraplarımızı kullandığı sıfat tamlamaları, isim tamlamaları ve deyimlerle özgün bir şekilde ifade etmiştir. Şiirin biçim ve

anlam yönü başlığı bölümünde bunları örneklediğimiz için burada genel olarak ifade etmeği uygun bulduk.

Şairin lirik duyguları bize en coşkulu şekilde hissettirdiği şiirlerin insan yüreğine akan tanıdık duyguları ortak imgelerle Yunus Emre’de, Karacaoğlan’dan alışık olduğumuz bir zenginlikte dinleyebildiğimizden etkilenmemek mümkün değildir.

c. İçerek ve Öz Açısından Turnalar-I ve Turnalar-II Şiirlerinde Şiir Dili:

Şiirin özü kadar, sunuluşu, söze dönüştürülmesindeki içtenlik, yakınlık, ses ve anlatım bakımından şairin gösterdiği ustalık da önemlidir. Ancak bunlardan daha önemli olanın şiir dilinde kullanılan imge ve tasarımlar olduğunu söyleyebiliriz.

Şiiri şiir yapan, on un özünü oluşturan öğelerden biri imge (imaj, hayal)dir. İmge, şairin gözlemlediği bir olayı, kendi zihninin süzgecinden geçirerek, aktarmasıdır. Tabii ki bu, doğanın kopyası değildir. Ancak şairin zihninde canlanan bir tasarımdır. Bir başka tanımla, şöyle diyebiliriz: Şairin algıladığı nesnelere, olaylar ve nitelikleri kendi zihninin süzgecinden geçirerek şiire aktardığı izlenimdir. “Bayram Durbilmez’in “Turnalar” Şiiri İle Türk Dünyasına Ruhsal Bir Farkındalık” başlıklı makalemizde de söylediğimiz gibi; “Durbilmez, “Yedi devlet, bir millete...” seslendiği şiiriyle başlayan ve “Türk Dünyası Şiirleri”nden oluşan kitabına “Turnalar” adını bilinçli vermiş. Çünkü Türk Halk Bilimi alanında yetkin bir bilgin olan Durbilmez, “Turna” imgesinin bütün Türk dünyasında ortak bir simge, ongun, töz unsuru olarak kullanıldığını da bilir.” (Bilgehan 2007: 11-17).

Türk Dünyası şairi, Turnalar-I ve Turnalar-II adlarıyla bile şiire bir imgeyle başlıyor. “Sevgi diyarı”, esen yellere vuslatı yüklem”, “dostları sımsıkı sarma” şairin yüzyıllardır aksayan dostluğumuzu, gönül birliğimizi oluşturma coşkusu bir aşığın sevdalisına haber yollama imgesiyle içten, samimi bir duyguyla verilmiş. “Nazlı canana hasret gönülde dağ” ifadesi abartılı bir şekilde aynı duyguyu Türk dünyasını bir yâr gibi algılama imgesini destekliyor. “Yârin hatırını sorun turnalar” ifadesindeki arzulu

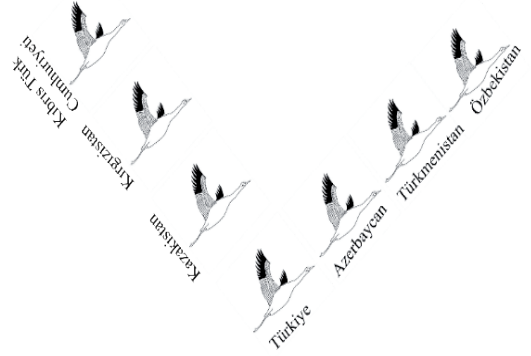
bir ifadeyi ruhumuzda hissediyoruz.

Şair bir yârin yüreğinde oluşturduğu güzelliğinin sebeplerini bilgece telmihleriyle fotoğraflıyor, bu sevgilinin güzelliğini meydana getiren önemli kültür merkezleri ve kültür merkezlerinde bayraklaşmış simge şahsiyetlerle birlikte, şairin bilim adamı kimliğiyle yer adları ve etnik kimliklerle ilgili yörede oluşmuş efsaneler oluşturuyor.

Bazı Türk boyları örneğin Uygurlar ağaçtan türediklerine inanırlar. İki nehrin kavşağında bulunan bir adacığın tam ortasında yan yana duran iki ağacın arasına düşen yıldırımlar sonrasında beş tane çadır belirir ve içlerinde birer tane çocuk oturmaktadır. Bu çocuklar o bölgedeki kavimlerce bulunurlar ve onların içinde yetişip büyürler ve Uygurların ataları olurlar. Gidip o iki ağaca saygı gösterirler ve bunun üzerine ağaçlar konuşup kendilerine alkımada (hayırdua) bulunurlar.

Bu beş çocuğun adı ise şöyledir; Sonkur Tekin, Kotur Tekin, Oğur (Or) Tekin, Tükel Tekin, Böğü Tekin. Beş çocuk motifinin Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'in eski adı olan Pişbeg (Beş Bey) ile bağlantılı olma ihtimali de vardır. Bu isimlerden birisi olan Tükel sözcüğü Türk kültüründe zaten ağaçtan doğan kişiler için kullanılmaktadır.

Böğü Tekin ise Mani dinini Türklerde yayan kişidir ve aslında tarihte yaşamış gerçek bir kişi olmasına rağmen ağaçtan doğma efsanesine dâhil edilmiştir. Yerle göğü birleştiren Yaşam Ağacı bazen Demir Ağaç olarak da adlandırılır. Korkut Ata öykülerindeki Basat adlı kişi de (veya ataları da) ulu ve büyük bir ağaçtan türemiştir. Dolganların kendilerine verdikleri diğer isim olan Tığa Kihi (Orman Kişi), ormanda yaşayan anlamına gelmektedir. Ancak doğrudan ele alındığında "Ağaç Adam" diye dahi çevrilebilir. Orman Kişi tanımlaması Terekeme adlı Türk boyunu da akla getirmektedir ve bu sözcük de terekle yani ağaçla uğraşan çağırışımı yapmaktadır. Bazen Ağaç İyesi manasında da kullanılır (KARAKURT, 2011: 13). Bu tür kültür unsurlarını Durbilmez'in şiirlerinde telmih sanatıyla, başarılı bir şekilde kullandığı ve az sözle derin anlamlar uyandırdığı görülür.

Ç. Sunuluş Açısından Turnalar-I ve Turnalar-II Şiirlerinde Şiir Dili:

Şiir dili şairin bilinçaltından, sözcüklere dönüşmüş, ses öğeleri arasında uyum sağlamış. Şimdi geliyoruz lirizm konusuna. Fakat ben hemen şunu söyleyeyim.

Lirizm en belirgin yönü dilin kullanımına dayanmaktadır. Bu öğelerden en önemlisi, içtenliktir. İkincisi doğal, rahat söyleyiş ki bunun sırrı da konuşulan dilden yararlanmadır. Günlük konuştuğumuz dilden yararlanmadır. Üçüncüsü de, bu da çok önemli, kısa, yalın, güçlü anlatım.

Şiir dili konuşma dilinin ve ondaki müziğin en kusursuz şeklini sunmak durumundadır. Şiir diliyle konuşma dili birbirine öyle yakın olmalıdır ki, bir kimse o şiiri dinlerken eğer şiir dili kullanmasaydım böyle konuşurdum' diyebilin.

Kısa, yalın ve güçlü anlatım şiirin en önemli yönüdür.

Şairler, şiirlerinde sözcüklerin değişik ve çeşitli anlamlarından, yarattıkları tasarımlardan, insana ulaştırdığı değişik duygu değerlerinden, yan tasarımlardan yararlanmakta, böylece etkili dili sağlamaktadır.

Herhangi bir gösterge (dilbilimdeki), yahut sözcük diyelim, bir anlam çerçevesine sahiptir.

Bu çerçeve içinde bir temel anlamı vardır; bir yan anlamı vardır. Ama bunun yanı sıra birçok tasarımları, görüntüleri de size ulaştırır. Bir de bunun yanı sıra duygu değeri vardır.

Türk şiirinin her döneminde şair dilin ses açısından sağladığı bütün imkânlardan yararlanmaktadır. Bunların başında kafiye (uyak), ölçü, ritm, ses yinlemeleri gibi, kafiye, vezin (eski deyimle)

ve ses tekrarları gibi ögeler var. Bir takım iç ses uyuşumlarından, bir takım ses imgeselliklerinden yararlanılıyor.

Çevrenizde yatmak istemeyen bir çocuğa, “İçiver suyu, bir güzel uyu, ilacını aliver, yatağına daliver” seslenseniz gözlerinin parladığını görürsünüz. Çocuk o kafiyeli sözcükleri duyunca gülümser, gözleri parlar. Şiirde var olan ahenk ve ses uyuşumlarından unsurlarından insanoglu hoşlanıyor.

Ritim ögesi son derece önemlidir. Eski şiirde, eski, geçmiş yüzyıllarda Avrupa şiirinde, bizde ve Doğu şiirinde, biliyorsunuz, aruz vezni, aruz ölçüsü, vezni var, hece vezni var, başka vezinler var daha dünyada. Ritim dize içinde duraklarla sağlanmaktadır.

Durbilmez, şiirin ses özelliklerini çok iyi bilen ve başarıyla kullanabilen, hatta kelimelerin ses unsurlarını adeta dans ettiren bir sanat adamıdır.

d. Kalıcılık Açısından Şiir Dili:

Şiir dili, sözlü anlatımın kalıcı olmasına yönelik bir etkinliktir. Bir şiirin asırlarca yaşayabilmesi belli yönlerinin değer ve özgünlük taşınmasına bağlıdır. Şiirin kalıcılığında özgün, içten anlatım yanında dilin müzik yönünü oluşturan kafiye (uyak), ölçü, ritim, ses yinelemelerinin başarılı bir şekilde kullanılması en büyük etkenlerden biridir. Şair içten anlatımı yanında kullandığı şiiri şiir yapan ögelerle, sadece kendi yaşadığı toprakların değil, bütün Türk dünyasının sesi olma gibi önemli bir işlevi de yerine getirmektedir.

Şairin şiirlerinin estetik ölçüsü çeşitli dillere yapılan çevirileriyle de değişik coğrafyalarda kabul görmüştür. Şairin şiirlerinin değişik çağlara da aktarılacağı ortadadır. Şair kullandığı özgün, duygu, düşünce ve imgelerle, kullandığı içten anlatımı ile her dönemde geçerli konulara neşter atmış olması ve bunları bir bütünlükle ele alması kalıcılığının önemli delilleridir. (Aksan, 1985: 23-275)

2. Şiirin Biçim ve Anlam Yönü

Turnalar-I şiirinin, birinci dördlüğü hece ölçüsünün 6+5=11’li hece ölçüsüyle abab şemasıyla; birinci mısra ile üçüncü mısra yurt ve sırt kelime kökleri zengin kafiye meydana getirirken +lAr çokluk eki +A yönelme hal eki her iki mısradaki redif

olarak kullanılmıştır. Şiirde zengin bir prozodik mana meydana getiren bu ses unsurları yanında, “esir yurtlar”, “inleyen göller” ve “kanlı sırtlar” sıfat tamlaması ile tahkiye tekniği kullanılarak olayların geçtiği yerler anlatı tasvir edilmiştir. “Hicran yarası” isim tamlaması ile tehdit unsurunun meydana getirdiği zayıf yönlerimiz adlandırılmış, durumun vahameti “hicran yarasını sar-“ ve “rüzgârla el ele ver-“ bileşik fiilleri şair, yapılması gerekenleri bir aksiyon içerisinde ifade etmiştir.

Şairin “inlemek” fiilini”-An” sıfat fiil ekini getirerek “göl” kelimesine soyut bir kavramla acı bir duygunun ruhumuzda tezahürü olan acıdan inlemek” ifadesine bir gölle somutlaştırarak ustaca nitelendirmiş. “Esir yurtlar”, “kanlı sırtlar,” inleyen göller” kelime öbekleri birbiriyle o kadar ilgili bir şekilde kullanılmış ki hepsi birlikte soykırım denilen insanlığın yüzkarası sayılabilecek bir eylemi çağrıştırıyor. Çağrıştırmakla kalmıyor şiirdeki ses ahengi bize bir esir kampında yaşanabilecek vahşetin çılgınlığını hissettiriyor. Tenasüple kullanılan kelime öbekleri sembolik bir şekilde bu kampın görüntüsünü bir sahne izlenimi ile veriyor.

“Esir Yurtlar” imgesi ile şair, mana ile ses öğelerini bir araya getirerek zayıf yönlerimizi ve tehditlerimizi bir bir sıralıyor. Şair şiirin bir anlam ve ses bütünlüğünü olduğunun yanı sıra aynı zamanda Türk kültürünün önemli simgelerini de yansıtabileceğini ortaya koyuyor.

“Hicran yarası”, “inleyen göller”, kanlı sırtlar”, “düşleri yaralı”, “dertleri büyük”, “boyunları bükük” şeklindeki deyim aktarmaları ile esir yurtlar insan zihninde ancak bu kadar güzel 11 li hece ölçüsün, kafiye ve zengin rediflerle birlikte öznel izlenimle imgeye dönüşür.

“Sevinç gözyaşlarının kalplerde rahmet olması”, “Arzuların direnmesi” “vuslatın yüzlerde çiçek çiçek açması”, “zulmün defterini dürmek”, “gözleri yollarda gözlemek”, , “esareti kalpten vurmak”, “ayrılığa sürgü sürmek” ifadeleri hedef ilkeler koyarken meydana getirdiği özgün ifadelerle batılıların metafor, eskilerin istiare, dilbilimcilerin

deyim aktarması dediği sunuş örnekleri olarak bizi imgesel tasarımlarla mest ediyor (Bilgehan 2017b:).

Turnalar şiirlerinde her kelime temel anlam çerçevesinden sıyrılarak yan anlamlar, oradan oluşturduğu tasarımlarla bizde bizi biz yapay değerlerimizi, güçlü yönlerimizi, simge şahsiyetlerle fırsatlarımızı, zayıf yönlerimizi ve tehditlerimizi görünütleyecek biçimde bir duygu yoğunluğu ile veriyor.

Turnalar, yani yedi devlet bir milletin oluşturduğu üst kurul, mevcut durumu anlamalı ve esir yurtların sorunlarını çözebilmek için gerekli stratejileri oluşturmak üzere “rüzgârla el ele vermeli”.

İkinci dördlükte 6+5=11’li hece ölçüsüyle söylenmiş, ccca şeklinde kafiye düzeni ve bundan sonra dördlüklerin birbiriyle “-r” yarım kafiye ile birlikte, “-in turnalar” redifiyle devam etmesinden bunun bir koşma olduğunu anlıyoruz. Şair, halk edebiyatı nazım şekliyle duygularını dile getiriyor.

Şair Turnalar –II şiirinin üçüncü dördlüğünü yine “-ç” yarı kafiye ve “-in” redifiyle 6+6=11 hece ölçüsüyle oluşturuyor. Dördüncü mısradaki “Nevruz çiçekleri derin turnalar” ifadesiyle bitiyor.

Sonuç

Şiir zekice tasarlanmış, estetik ve sanat değerleriyle belli bir sisteme göre içten geldiği nazım türünün özelliklerine göre şekillendirildiği için değil, kendi hayatlarımızı algılama ve ifade etme şekline benzediği için, dil öğelerini akıl ve mantığımızı geliştirmesi için değil, ruhumuza bir dokunuş sağladığından, asıl bedenimize hitap ettiğinden dolayı güzeldir. Durbilmez, şiir dilinin bütün öğelerini ustaca kullanarak aklımıza ve mantığımıza hitap etmekle kalmıyor, aynı zamanda mananın esrarlı güzelliği ile kalbimize, oradan asıl bedenimize, ruhumuza dokunarak, önemli konularda farkındalık yaratarak, gönül birliğimizin kurulmasını hedef ilke olarak belirliyor. Türklük ülküsünün, önemli bir idealinin sözcüsü olma gibi önemli bir görevi de üstleniyor.

Kaynakça

Aksan, Doğan, (1985), Şiir Dili ve Türk Şiir

Dili, Engin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

Bilgehan, Mehmet (2017) “Bayram Durbilmez’in “Turnalar” Şiiri İle Türk Dünyasına Ruhsal Bir Farkındalık”, Erciyes, yıl: 40, S. 474 (Haziran), Kayseri, 2017a, s.11-17.

Bilgehan, Mehmet, (2017), “Bayram Durbilmez’in “Turnalar II” Şiiri İle Türk Dünyasına Ruhsal Bir Farkındalık”, Erciyes, yıl: 40, S. 475 (Temmuz), Kayseri 2017b, s. 14-22.

Durbilmez, Bayram, Türk Dünyası Şiirleri Turnalar, Ürün Yay., Ankara, 2012, s.5-9.

Karakurt, Deniz, (2011), Türk Söylence Sözlüğü, Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü, e-kitap, Türkiye.

BİZ VARIZ

Es rüzgâr es
Dağıt kara bulutları
Doğ güneş tüm sıcaklığıyla
Aydınlat karanlıkları

Dalgalan ey bayrağım
Susma ezanım susma
Şenlensin vatanım
Nice şehitler verdik

Nice gazimiz var
Bu vatan haine
Ancak olur mezar
Yiğitçe savaşıyor

Türkün yiğit erleri
Dar ediyor düşmana
Göz diktiği yerleri
Bir ölsek de bin varız

Vatanıma göz dikenin
Gözlerini oyarız
Rahat uyu şehidim
Ölmedik biz varız

Mehmet Fatih EROCAK

NIĞDE'DE İKİ HAN, İKİ ŞAİR, İKİ ŞİİR

Yrd. Doç. Dr. Ramis KARABULUT*

Özet: Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin ve *Memleket Edebiyatı* anlayışının ilk eserlerinden sayılan Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Han Duvarları* adlı şiiri Niğde coğrafyasından geçen bir İstanbullu aydın şairin Anadolu'ya bakışını yansıttığı gibi o dönem (1922) Niğde'sinin genel görünümünü yansıtmaması bakımından da dikkate değerdir. Faruk Nafiz'den bir sonraki nesilden Bekir Sıtkı Erdoğan da Niğde'den geçmiş ve bir handa konaklamıştır. Faruk Nafiz'in *Han Duvarları*'na karşılık Erdoğan, bu yolculukta *Binbirinci Gece (Hancı)* adlı şiirini kaleme almıştır. Odak noktaları hanlar olan her iki şiirin de ilham kaynağı, gurbet duygusu ve yolculuktur. Bu sebeple bu yazıda her iki şiirin aynı coğrafyada yapılan yolculuk izlenimlerini anlatması, hanlarda konaklama ve hancılarla söyleşi gibi benzerliklerine dikkat çekilmiştir. Bunun dışında iki şairin bakış açıları ve duyuş tarzları arasındaki benzerlik ve ayrılıklara temas edilmiştir. Kısaca bu çalışmada iki farklı nesilden ve iki farklı sosyal çevreden gelen iki şairin iki şiiri karşılaştırılarak Anadolu'ya yaklaşımları, duyuş ve düşünüş farkları ortaya konmaya çalışılmış ve *Han Duvarları* şiirinin *Binbirinci Gece (Hancı)* şiirine ilham kaynağı olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Niğde, Faruk Nafiz Çamlıbel, Bekir Sıtkı Erdoğan, *Han Duvarları*, *Binbirinci Gece*.

Two Caravanserais, Two Poets and Two Poems in Niğde

Abstract: The poem *Han Duvarları* (Caravanserai Walls) by Faruk Nafiz Çamlıbel is one of the earliest works of Turkish poetry and literature in the Republican era and it is remarkable as it reflects both the view of an intellectual poet from Istanbul who passed through Niğde and the general view of Niğde at that period (1922). From the following generation, Bekir Sıtkı Erdoğan also passed through Niğde and stayed in a caravanserai. In response to Faruk Nafiz's *Han Duvarları*, Erdoğan wrote *Binbirinci Gece (Hancı)* (A Thousand and First Night – Caravanserai keeper) during his journey. The inspiration of the both poems whose focal points are Caravanserais is the sense of being away from home and journey. For this reason, in this article, the similarities are emphasized in that both poems reflect the impression of the journey made around the same geography, the accommodation in the caravanserais and the chatting with the Caravanserai keepers. Apart from this, the similarities and differences between the two poet's perspectives and interpretations of the incidents have been analysed. Briefly, in this study, two poems penned by two poets who are from different generations and societies have been compared and it has been emphasized that the poem *Han Duvarları* inspired *Binbirinci Gece (Hancı)*.

Keywords: Niğde, Faruk Nafiz Çamlıbel, Bekir Sıtkı Erdoğan, *Han Duvarları*, *Binbirinci Gece*.

Edebiyatımızın Cumhuriyet yıllarına kadar İstanbul merkezli bir edebiyat olduğu herkesin malumudur. Anadolu'ya yönelik edebî eserler Tanzimat Dönemi'nden itibaren tek tük varsa da, Anadolu'nun topyekûn edebiyatın konusu hâline gelmesi, edebiyatın İstanbul merkezinden Anadolu'ya doğru yönelmesi Cumhuriyet'le birlikte mümkün olmuştur. İstiklâl Harbi'nden önce mümkün olmayan bu değişiklikler savaştan sonra mümkün hâle gelmiştir. Çünkü savaşların sosyal tabakaları birbirine yaklaştırmak gibi bir fonksiyonu olduğu da bir genel gerçektir. Ayrıca Cumhuriyet'in kuruluşu ve uygulanan "memleketçi" ideoloji de Anadolu coğrafyasını *taşra* olarak niteleyen ve sürgün yeri olarak gören İstanbullu aydının yüzünü Anadolu'ya çevirmesini gerektirmiştir. Hatta böylece Batı hayranlığı ve Paris sevdası yerini millî ve yerli bir anlayışa ve öze dönme hareketine bırakmıştır diyebiliriz. Bütün bu söylediklerimizin temelinde Ziya Gökalp'ın

*Ömer Halisdemir Üni. Fen-Ed. Fak. TDE Bölümü, rkara-bulut611@hotmail.com

"Halka Doğru" düşüncesi olduğunu da belirtmeliyiz (Gökalp 2001: 55-60).

Bu bağlamda Nazım H. Polat, Türk aydın ve ediplerinin Anadolu'ya ve halka yönelişi konusunu şöyle özetlemiştir:

Birkaç ferdî çıkış dışında, I. Dünya Savaşı sonlarına kadarki edebiyatımız, İstanbul'un konaklarında, çarşılarında ve sokaklarında dolaşır. Edebiyat tarihimizdeki asıl mecrasını bu tercihlere itibaren bulan Millî Edebiyat Hareketi'nin önceleri "köycü" bir tercihi yoktu. Hem devrin sosyal ve siyasî zemininin dayattığı şartlar, hem de aydınlar üzerindeki yönlendirici gücü yüksek olan Ziya Gökalp'ın "halka doğru" ilkesi, "Millî Edebiyat yaratmak" istek ve iddiasında bulunanlara bir hedef gösteriyordu. Gökalp, halka giden aydının oraya medeniyet unsurları götürürken oradan da millî kültür unsurlarını öğreneceğini söylüyordu (Polat 2013: 86-87).

İstiklâl Harbi'nin sonunda millî duyarlılığa sahip aydınlarda Anadolu'ya bir yöneliş başla-

miştir. Bu yöneliş kendini şu şekilde göstermiştir: Cumhuriyet'in İlanı (1923) ile birlikte Anadolu'yu kalkındırma ve aydınlatma seferberliğine girildiği günlerde aydınlarımız ve sanatçılarımızın birçoğu sosyal sorumluluklarının bir gereği olarak Anadolu şehirlerine hizmete gitme fedakârlığını göstermişlerdir. Bunlardan bazı sanatçılar da Anadolu'yu eserlerinin konusu hâline getirmeye başlamışlardır. Burada anlatmaya çalıştığımız hususu, Faruk Nafiz "Memleket Edebiyatı"nın bir bildirisi ya da poetikası niteliğindeki Sanat adlı şiirinde, net bir şekilde şöyle dile getirir:²

*Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolumuz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor
yolumuz...* (Çamlıbel 2008: 91).

Böylece aydınlarımızın büyük çoğunluğu asırlardır aynı din ve ırktan gelme geniş halk kitleleriyle arasındaki uçurumu kapatma gayreti içine girmiştir. İşte bu gayretlerden biri de Faruk Nafiz Çamlıbel (1898 – 1973)'in yolunu Anadolu'ya düşürmesiyle başlar. Şair *Kayseri Lisesi* edebiyat öğretmenliğine talip olur (1922) ve yollara düşer. Bu yolculuğun izlenimlerinden oluşan *Han Duvarları* şiiri ortaya çıkar (Çamlıbel 1926: 132). İnci Enginün, bu hususu şöyle özetlemiştir:

(...) Bir yanıyla Mehmet Emin Yurdakul'dan gelen memleketi aydınlatma amacıyla, bir yandan Millî Mücadele'den sonraki zafer heyecanıyla Anadolu coğrafyası, insanı, tarihi ve yaşayışı ile yeniden keşfedilirken, Faruk Nafiz de Anadolu'dan ses getiren şairler arasında yerini almıştır. Faruk Nafiz'in meşhur Han Duvarları (1922) şiiri, şairlere ve edebiyatçılara yepyeni bir ufuk açmıştır (Enginün 2001: 35).

Mehmet Kaplan da bu şiirin niteliklerini şöyle ifade etmiştir:

Han Duvarları, daha önce Millî edebiyat akımına mensup şairlerin benimsedikleri esaslara uyararak günlük dil ve hece vezni ile yazılmıştır. Şiirin şekil bakımından en mühim özelliği, İstanbullu şair ile meçhul bir halk şairinin karşılaşmasına tekabül eden iki kalıp

ve iki şeklin kullanılmasıdır. Şiirin muhtevasını orta Anadolu tabiatının ümitsizlik verici manzaraları ile hanlarda rastlanan halkla ilgili intibalar teşkil eder. Şair bu intibaları anlatırken, lirik duygu ile acı gerçeği birleştiren bir üslup kullanır. (Kaplan 2002: 302-3012).

Boğaziçi yalılarında güngörmüş Faruk Nafiz, Niğde / Ulukışla'dan başlayıp Kayseri / İncesu'da biten üç günlük yolculuğunun macerasını bir hikâye kurgusu içerisinde şiirleştirmiştir. Şiirdeki kronolojik bir sırayla anlatılanlardan öğreniyoruz ki, şair birinci günün sonunda Niğde'deki handa, ikinci gün Araplı Beli'ndeki bir handa, üçüncü gün İncesu'daki handa konaklamıştır. Şair, bu üç hanın her birinin duvarında bir dörtlüğünü gördüğü *Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış*³ adlı on yıllık askerlikten dönmekte olan bir halk ozanının üç dörtlükten koşmasına rastlar. Fakat İncesu'daki hancıdan aldığı acılı haber şairi sarsar. Dertli bir şekilde cepheden dönmekte olan halk ozanı geldiği gecenin sabahında ölü bulunmuştur:

*Gözleri uzun uzun burkulu kaldı bende,
Dedi: Hana sağ indi, ölü çıktı geçende!
Yaşaran gözlerimde her şey artık değişti
(...)*

Gönlümü Maraşlı'nın yaktı kara haberi...
(Çamlıbel 2008: 15-19).

Bu yolculukta dikkat çeken hususlara kısaca değinmekte yarar var diye düşünüyoruz: Tabiatın çetin ve ürkütücü oluşu, yolculuk şartlarının ağırlığı, iklimin sertliği, handa rastlanan halktan insanlara karşı şairin mesafeli duruşu, bir yabancılık tavrı içinde oluşu ve onlarla kaynaşamamak gibi hususlar dikkat çekmektedir:

*Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...
Arkada zincirlenen yüksek Toros dağları,
Önde uzun bir kışın soldurduğu etekler,
(...)*

*Atlarımız çözüldü, girdik handan içeri.
Bir deva bulmak için bağrındaki yaraya
Toplanmıştı garipler şimdi kervansarayına*
(Çamlıbel 2008: 15-18).

Çamlıbel'in bu yolculuk şiirinde güzergâh

²Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. (Aktaş 2009: 242-265; Çetişli 2004. 224-246; Kaplan 2002: 302-3012).

³*Han Duvarları* ve bu şiirdeki *Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış* ile ilgili bir değerlendirme ve bir öykü hakkında bk. (Polat 2013: 199-203).

şöyledir: İstanbul – Ulukışla – Niğde – İncesu – Kayseri.

İlk şiir kitabını (*Bir Yağmur Başladı*) 1949 yılında yayımlayan ve daha sonra şiire *Hisar* dergisi (1950) çevresinde devam eden, milliyetçi ve memleketçi anlayışta şiirleriyle “Memleketçi Şiir” in o yıllardaki temsilcilerinden Bedri Rahmi Eyüboğlu, Cahit Külebi gibi şairlerden birisi de Bekir Sıtkı Erdoğan (1926 – 2014)’dır (Engin 2001: 98). “Hancı” adıyla bilinen *Binbirinci Gece* şiiriyle geniş bir şöhret kazanmıştır (Kaplan 1980: 335).

Erdoğan da bir yolculuğun şiirini yazmıştır. *Binbirinci Gece* şiirindeki güzergâh *Han Duvarları*’ndakine çok benzer: Haydarpaşa – Kayseri – Niğde – Bor. Her iki şiirde de yolculuk İstanbul’dan başlamaktadır. Fakat bu kez Erdoğan, Çamlıbel’in aksine Kayseri’den Niğde’ye uzanır ve Bor’da bir handa konaklar. Fakat Faruk Nafiz, *gurbete* doğru yolculuk yaparken, Bekir Sıtkı *sılaya* doğru yolculuk yapmaktadır :

*Gidiyordum, gurbeti gönülümde duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu’ya.*

(Çamlıbel 2008: 15-19).

Hâlbuki Erdoğan, gurbetten gelmiştir:

Gurbetten gelmişim, yorgunum hancı!

Şuraya, bir yatak ser yavaş yavaş...

Aman karanlığı görmesin gözüm!

Beyaz perdeleri, ger yavaş yavaş. (Erdoğan 1949: 35-36).

Bu noktada Bekir Sıtkı Erdoğan’ın Niğde / Bor’a gelişinin nedenini de açıklamakta fayda görüyoruz. Aslen Karamanlı olan Bekir Sıtkı Erdoğan’ın çocukluk yılları Niğde / Bor’da geçmiştir. “Niğdeli Şair ve Yazarlar” adlı kitabın yazarı avukat şair İsmail Özmel’in gerek eserinde ve gerekse bize sözlü olarak aktardığı bilgiye göre, şairin annesi Niğde / Borlu’dur. Dolayısıyla şairin bu şehre gelişinin nedeni bu aile bağı ile ilgili olmalıdır:

Niğde’de günlük olarak yayınlanan Niğde’nin Sesi Gazetesi’nin 31 Temmuz 1956 tarihli sayısında “Bir Garip Şehir ve Çocukluğum” başlıklı bir şiir. Bu başlığın altında parantez içinde (Bu şiir Niğde’de geçen çocukluğumun hatırasıdır.) cümlesini okuyunca, şairimizle ilgi kurmak ihtiyacı duydum (Özmel 2009: 727).

Bekir Sıtkı Erdoğan’ın *Bir Garip Şehir ve Çocukluğum* adlı bu şiiri şu dörtlükle başlamaktadır:

İlk hasreti duyduğum işte bu şehirdi!

Semalarında uçan; pır pır çocukluğum...

Kuşkulu adımlarla bir sokağa girdi,

Sağına soluna bakınır çocukluğum. (Erdoğan 1965: 71).

Erdoğan da çocukluğunun geçtiği bu şehre İstanbul’dan başlayan, iki gün süren bir yolculuk yapmış ve geceyi bir handa hancı ile dertleşerek geçirmiştir:

Gurbetten gelmişim, yorgunum hancı!

Şuraya, bir yatak ser yavaş yavaş...

Aman karanlığı görmesin gözüm!

Beyaz perdeleri, ger yavaş yavaş. (Erdoğan: 1949: 35).

Han Duvarları şiirinin de *Binbirinci Gece* (*Hancı*) şiirinin de öznesi “ben”dir. Her iki şiirde de şairlerin muhatabı “hancı”lardır. Faruk Nafiz, geniş hacimli (140 mısra) şiiri boyunca üç farklı handa konaklar ve sadece İncesu’daki üçüncü handan ayrılırken hancı ile bir kısa konuşması olur:

Hancı, dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu’nu?

Dedi: Hana sağ indi, ölü çıktı geçende!

(Çamlıbel 2008: 19).

İstanbullu şairin üç günlük yolculuğunu anlattığı şiiri boyunca Anadolu insanıyla konuşması sadece bu kadardır. Çünkü Çamlıbel, Anadolu insanıyla yukarıdaki gibi doğrudan muhatap olmak yerine, kendi kurguladığı üç farklı hanın duvarlarına birer dörtlük yazmış ve cepheden dönerken vefat etmiş olan halk ozanının (Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış) dörtlükleri aracılığı ile konuşmayı tercih etmiştir. Yani şair Anadolu insanının duygularını han duvarlarına yazılmış bir şiirden okumayı tercih etmiştir. “Rastlamıştım duvarda bir şair arkadaş” dedikten sonra duvardaki dörtlülüğü okur:

On yıl var ayrırım Kınadağı’ndan

Baba ocağından, yâr kucağından

Bir çiçek dermeden sevgi bağından

Huduttan Hududa atılmışım ben (Çamlıbel 2008: 17).

Bu mısraların öznesi halk ozanı, on yıldır gurbette (askerlikte)’dir. Hâlbuki *Han Duvarları* şairi Çamlıbel, daha yolculuğu bitmeden gurbet duygu-

su içindedir:

*Gidiyordum, gurbeti gönlümde duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya.*

(Çamlıbel 2008: 15).

Çamlıbel, rastlamış olduğu Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ın hazin öyküsünün etkisiyle Anadolu insanının çektiği acıların üzüntüsünü dile getiren mısralarla şiirini bitirir. Böylece şehirli şair, Anadolu'ya kayıtsız olmadığını vurgulayarak şehre mesajını gönderir:

*Ey köyleri hududa bağlayan yaşlı yollar,
Dönmeyen yolculara ağlayan yaşlı yollar!
Ey garip çizgilerle dolu han duvarları,
Ey hanların gönlümü sızlatan duvarları...*

(Çamlıbel 2008: 19).

Bu mısralar, şairin henüz Anadolu'nun ruhuna nüfuz edemediğini, Anadolu'nun fizikî tarafına, dış görünüşüne, coğrafyasına dikkatini yoğunlaştırdığını gösterir. Çünkü o, ilk defa bu vatan parçasıyla karşılaşmıştır ve kendisini gurbette hissetmektedir. Zamanla ancak Türk aydını kendini Anadolu'dan bir parça olarak görmeye başlayacaktır.

Fakat Çamlıbel, koşma nazım şekli ve hece ölçüsünün 6+5=11'li kalıbıyla Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ı konuşturduğu mısralarda oldukça samimi bir dille, köylü ozanın tarzına uygun olarak onun dertlerini ve özlemlerini dile getirmiştir. Hâlbuki mesnevî tarzı kafiye düzeni ve 7+7=14'lü hece ölçüsü ile kendisinin anlatıcı olduğu ana metinde, şehirli aydın şairin şiir tarzına uygun bir üslupla üç günlük yolculuğun manzum hikâyesini anlatmakta ve daha çok dış gerçekliğin tasvirine yer vermektedir.

Ancak Bekir Sıtkı Erdoğan, Çamlıbel gibi tabiat, eşya ve diğer varlıkların tasvirine yoğunlaşmak yerine doğrudan konakladığı hanın sahibi ile (Hancı) muhatap olur ve araya mesafe koymadan bütün serüvenini, özlem ve dertlerini ona sabaha kadar rahatlıkla anlatır. Hatta o kadar samimidir ki, Hancı ile aynı şarap şişesini paylaşır. Sabaha kadar konuşur ve hesabı ödeyip ayrılmak isteğiyle şiirini sonlandırır. Erdoğan, şiir boyunca sadece kendisi konuşur ve sadece kendi iç dünyasından geçenleri ortaya koyar. Yani Faruk Nafiz'in aksine Erdoğan da Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış gibi tamamen kendi iç dünyası ile ilgilidir:

*Sıla burcu burcu, ille ocağım,
Çoluk çocuk hasretinde kucağım...*

Sana her şeyimi anlatacağım,

Otur başucuma, sor yavaş yavaş... (Erdoğan 1949: 35).

Çünkü Erdoğan da Anadolu'nun içinden çıkmış bir sanatçıdır. Büyük şehre gitmiş, okullarında okumuş ve sılayı ziyaret etmektedir. Onun bu coğrafya ve insanını garipseme ve araya mesafe koyması mümkün değildir. Asırlardır *taşra* olarak görülen Anadolu'nun da beklediği budur. Yeni açılan mekteplerde okuyup, büyük şehre gitmiş, Anadolu'lu genç şair Erdoğan sılaya dönmüştür. Yani aydınla halk arasındaki mesafe kapanmaktadır.

Bu noktada şunu açıkça belirtmeliyiz: Han şairlerinden birincisi Anadolu'ya / memlekette yönelmiştir; ikincisi ise, Anadolu / memleket ile hemhâldir, yani ondan bir parçadır. Şöyle ki,

Ben o gece, hem ağladım, hem içtim,

İki gün, diyardan diyara uçtum...

Kayseri yolundan, Niğde'yi geçtim;

Uzaktan göründü, Bor yavaş yavaş... (Erdoğan 1949: 35).

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Faruk Nafiz'in *Han Duvarları* şiirinin açtığı yoldan yürüyerek *Binbirinci Gece (Hancı)* şiirini vücuda getiren Bekir Sıtkı Erdoğan, elbette özlü söyleyişi ve samimî gündelik konuşma dili ile çok beğenilmiştir. Her iki şiirde de *han*, *hancı Niğde*, *Bor*, *Ulukışla*, *Araplı Beli*, *İncesu*, *Kayseri* gibi coğrafyaya ait isimlerle *gurbet*, *sıla*, *özlem*, *ayrılık* gibi ortak duygular ve mekânlar içinde, okuyucu bu iki şiirdeki benzerlikleri ve etkileşimi rahatlıkla görebilir.

Anadolu'nun şehir, kasaba ve köylerinden *Ca-hit Külebiler*, *Bekir Sıtkılar*, *Yavuz Bülentler*; *Tarık Buğrular* yetiştiyse elbette bunda en büyük pay *Millî Edebiyat Hareketi* ile başlayan "Halka Doğru" düşüncesinin, İstiklâl Harbi'ni yapma cevherini yaratan ruhun, Faruk Nafiz gibi sosyal sorumluluk bilinci olan aydınlarımızın ve Anadolu'yu aydınlatmada görevler üstlenmiş öğretmenlerimizindir.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Şerif (2009), *Şiir Tablivi – Teori-Uygulama*, Ankara, Akçağ Yay.

ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz (1926), "Han Duvarları", *Türk Yurdu*, S. 176-15, s. 132.

- ÇAMLIBEL, Faruk Nafiz (2008), *Han Duvarları – Toplu Şiirler*, İstanbul, Yapı Kredi Yay.
- ÇETİŞLİ, İsmail (2004), *Metin Tablillerine Giriş 1 – Şiir*, Ankara, Akçağ Yay.
- ENGİNÜN, İnci (2001), *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul, Dergâh Yay.
- ERDOĞAN, Bekir Sıtkı (1949), *Bir Yağmur Başladı*, Ankara, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O.
- ERDOĞAN, Bekir Sıtkı (1965), *Dostlar Başına*, Ankara, Baha Basımevi.
- KAPLAN, Mehmet (1980), *Şiir Tahlilleri 2 – Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, İstanbul, Dergâh Yay.
- KAPLAN, Mehmet (2002), *Edebiyat Üzerine Araştırmalar 2*, İstanbul, Dergâh Yay.
- KOLCU, Ali İhsan, *Cumhuriyet Edebiyatı I – Şiir*, Erzurum, Salkımsöğüt Yay.
- ÖZMEL, İsmail (2009), *Niğdeli Şair ve Yazarlar*, Niğde, Niğde Valiliği Yay.
- POLAT, Nâzım H. (2013), *Üç Güzeller Masalı*, Ankara, Kurgan Edebiyat Yay.
- Ziya Gökalp (2001), *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, Kum Saati Yay.

GÖNÜLDEN DAMLALAR

İdrakimle **seyrindeyim âlemin**
Kutlu seferler içindeyim sanki
 Deryalarda **damla olan kalemin;**
Akıl hokkasına batıyor sanki!
 Her insanda **farklı âlem okunur**
Kâinat sayfası açılır sanki
 Ayet ayet **hal örgüsü dokunur;**
Hayatın ilmiği atılır sanki
 Yaz diyorlar, **sıcağı sıcağına...**
Gül yaprağından kan akmasın
 Sızlar içimiz, cınnet tuzağına...
 Bir masum yürek **daha yanmasın**
SEVGİYLE ANILMAK
 Adım, **“sevgiyle”** anılsın isterim
 Muhabbetsiz hayatı yok sayarım
 Sözüm, gönüllere düşsün isterim
 Dertle dertlenmeyen’i yok sayarım
MERHABA
 İçimizdeki küller bir savrulsun
 Yüreğimiz kor ateşle kavrulsun
Gözyaşı dinlendirsin mü’minleri
 Zulmün bütün tagutları devrilsin
Muhammedi yakarıyla Merhaba

SABRIN...

Sabrın iki kanadı, **sükût ve vakar**
Su boğar insanı, ateşse yakar
 Vuslatı adımlar, bütün yüreğim
 Halden hale döner, **Mevla’ya akar**
BAYRAMA ERMEK
Gül kokulu sevdıyla gelsin bayram
 İncinirse yürek, **bayram neyime...**
 Ezan sesiyle kavuşur lokmaya
 Lokmalar, **düğümleirse neyime...**
 Sırat, **“kıldan ince kılıçtan keskin”**
 Sıratsız, **“bayrama ermek” neyime..**
BÖLÜŞTÜN MÜ?
 İftar oldu, **ekmeğin bölüştün mü?**
 Dinle bir, **aç midelerin sesini...**
 Vakit oldu, **safllara karıştın mı?**
 Dinle bir, çığlıkların nefesini...
 Dinledikçe içindeki inilti;
 Alır götürür **dünya hevesini**
BİZ DEDİK Mİ?
 İçimize döndük, **benlik tasası...**
 Sade dünya; **kendimizde yaşadık!**
 Âlemin çağrısı, hakkın yasası;
 Maksat, **“varlığı...” vahdete adadık!**
 İLHAM VERİR...
 Kâinatın nefesi **ilham verir**
 El hak, yerler-gökler **zikir halinde**
 Göz, kulak, kalp insana burhan verir
 Şiir, mısra mısra şükür dilinde
GÖLGESİ UZUN...
 İkinci vaktinin **gölgesi uzun**
 Ömrü kısa, **mürüvveti büyük...**
 Tarih yapan ecdat, **adımlar uzun**
 En ala fetihlerin, **hikmeti büyük**
ORUÇLU
 Oruçlu gün be gün **kirden arınır**
 Gönül sofrasında fakir barınır
 İftar, sabrı **yudum yudum** içirir
 Zaman masumane güne sarınır! ..
BAYRAM
 Bayram, **uzakları yakına taşır**
 Sözleri **selam ile tatlılaştırır**
 Memleketim, artık **tek bir yürekdir;**
 Gönüller **bayram eder, bayramlaşır!**
 Yürekler **bayram eder; bayraklaşır!**
RAHMETİ ARTIRIR...

Bedrettin KELEŞTİMUR

Gözlerime erişen tek şey şu, çöp poşeti! Bir aydır bu odada olmalı. Bu koku kesin bu poşetten geliyor. Dur, uzanayım şuna! Uf, küflenmiş bu! Kusacağım şimdi. Atmalıyım odadan bunu, ama halim de yok gibi, sonra atsam ne olur? Ben de kesin bir sorun var. Bu ne pislik! Dört ay oldu, çarşafı değiştiremedim. Ne yapacağımı bilemiyorum! Her şey nasıl da bu kadar berbat gidebilir. Ben yapamayacağım. Katlanmam mümkün değil, artık bu hayata. Hem neden yaşayacağım ki. O değil de böbreğim patlayacak. Lavaboya gitmeliyim. Tutabilirim aslında, biraz daha uzansam mı? Başım da ağrıyor. Bu berbat rüyalar da hiç bitmeyecek. Hep aynı kabiledeyim. Hapsolmuş gibi hissediyorum artık. Yok, yok ben kalkıp bir kapak alayım en iyisi.

Alkan uyanmış mıdır ki? Nerden geldim bu eve. Kendime bir ev tutmalıydım. Biliyordum, bu eve gelince her şeyin daha berbat olacağını. Bağımlıyla yaşayan bağımlı olur, bunu engelleyemezsin. Mantık dışı bir kere; bu adam, bana bu odayı para almadan verdi. Hayatta her şeyin bir karşılığı vardır. Bu iyilik değil. Aklıma gelmeliydi. Bağımlı olmasaydı eğer beni evine kabul etmezdi. Normal bir insan niye para almadan aylarca birini eve alsın? Beni yanına çekti. Şaka maka iyice esrar kullanmaya başladım. Ne olacak bu durum? Gerçi, doğada her maddenin zararı kadar, faydası da olmak zorunda!

Gerçekten doğru mu? Çok araştırdın. Beynine zarar verdiğini biliyorsun. Ya çiğerin. Üstesinden gelmemi sağlıyor. Baş ağrım ve diş ağrımı geçiriyor. Bence şimdilik bana yarayan bir şey bu. Anti-depresanı da denedin. Psikiyatriste gittin hatırla! Kadına bak! Ne görüyorsun? Şaman kadınlarına benziyor. Psikotik bir tip. Sana faydası dokunabilir mi? Beni anlıyor mu? Onda bir gariplik var. Masanın arkasında otorite figürüne bürünmüş. Beni sevmiyor bile. Para almasaydı benimle ilgilenir miydi? Muhtemelen ilaç firmaları tarafından yönlendirilmiş. Yazdığı ilaca göre tatil, falan

filan... Firmaların arzusu onu yönetiyor. O ilacı yazmak zorunda. Tek amacı, seni toplumun endüstriyel çarkında işleyen bir dişli yapmak! Aynaya bak, ne görüyorsun kendinde? Kesinlikle çökmüşüm. Zaten ayna benim için hep hayal kırıklığı olmuştur. Kendimi kandırıyorum abi ben bir bağımlıyım.

Dur, bi dişimi fırçalayım. Lanet olsun, diş macunu almayı yine unuttum! Ulan, Alkan, bir şeyi de sen al uyusuk herif! İyice kararmış dişlerim. Dişçiye mi gitsem acaba? Bunu bırakmadan da olmaz ki. Yine kararır. Çok sızlıyor. Ne halt edeceğim ben. Yok, abi bu böyle olmayacak. Kendime çekidüzen vermem lazım. Bir saniye ne için kafaya takıyorum bu diş olayını kendim için mi? Toplum için mi? Abartıyorsun sonuçta aptal bir estetik kavram. Yok, abi ben mutfağa gideyim de bir kapak alayım dayanamayacağım.

Şu evin pislğine bak! Bu Alkan da tam bir aptal. Günaydın kanka, nasılsın? Ben de iyiyim kanka teşekkür ederim. Al, karakersizsin işte! Aklından geçirdiklerine bak, bir de yüzüne söylediğine. Yalnız bu herife güvenilmez sıfır göz teması. Konuşurken bile bir yerlere dalıyor, zihninde konuşuyor abi gitmiş bunun beyni. Benimle konuşurken duyguları ne kadar da tutarsız! Dikkat et, bak! Hakkımda duygularını söylerken yavaşça ses tonu kısılıyor. Bunu istemsiz yapıyor. Derinlerde benimle bir problemi var. Espri anlayışı da sıfır! İnsan bir kere olsun kendiyile dalga geçmez mi? Bir kez gülmez mi? Her zaman demez misin, Gülmek acıları kabullenmektir diye.

Ulan, param olsa senin evini çeker miyim? Yok abi her insanın bir evi olmalı. Çünkü hareket özgürlüğü ancak kimsenin sahiplik iddia etmediği mülki varlıkla mümkün. Ne bir devletin, ne de başka bir şahsın sahibi olmadığı senin özel mülki varlığınla. Başını alıp çekebildiğin barınabileceğin yalnız sana ait olan bir evle. Neyse sen çok biliyorsun. Belki de bu eve gelmesem Alkanla da arkadaşlığım zedelenmezdi. Böylece bu lanet iki

yüzlülüğün içine düşmezdim. Barınmak için verilen bu taviz olmasa bu kadar parçalanır mıydım? Aslına bakarsan Alkanında somurtkanlığında sevdiğim şey yok değil. Acılarındaki gerçekçilik! Açıkçası yalandan atılan kahkahalara gerçek göz yaşlarını tercih ederim. Neyse kafamı açtım!

Pet şişede iyice kararış. Kanser olacağız böyle giderse. Şu mutfağa bak iğrenç ötesi. Kafayı yiyeceğim yakında. Gidecekte bir yerim yok. Niye çekiyorum ki bu yaşamı. Yaşamın bir amacı mı var? Evrende yapayalnız atom parçaları değil mi insan? Bu kaotik ilişkiden doğan elektriğin zihnimizce yorumlanması değil mi hayat? Sanrı, gerçek hepsi aynı halt! Yok, abi ölsem de hiçbir şey değişmeyecek. Zaten iyice lanet toplumun yarattığı gerçeklik algısından koştum. Herkes nasıl da inanıyor.

Gerçekçiliği inandırıcı kılan çok şey var şimdi. Etik değerler, namus kavramı, dinler... Kafayı bozmazsam iyi! Zaten düşünerek yaşarken bunları bir virüs gibi hissediyorum. Gerçekliği bozan bir virüs. Lanet olsun, elim yandı, bir öğrenemedim şunu yakmayı! Ciğerim fena yandı! İflas mı etti ne! İşte bu! Mutluluk budur abi. Uçuyorum. Renklere bak! Her şey güzelleştii. Kafam iyi oldu. Dönüyorum. Gökyüzündeyim sanki. Abi olay budur işte!

İçeri şu Tipus'un yanına geçeyim. Leş gibi kokuyor ev! Oh neyse odasına geçmiş. Zıbarıp uyması şu an bana yapabileceği en güzel şey. Yalnız bir sigara iyi gider şimdi. Ağzım da kupkuru tadı çıkmaz ki böyle. Uf, ulan, şu evde bir günde su olsun, bir gün olsun be! Her gün kola içmekten midem delinecek. Her yer litrelik kola oldu. Neyse yapacak bir şey yok içeceğim artık. Leş! İmamın abdest suyu gibi! Şuradaki çakmak çalışıyor muydu ki? Ne sıkıntı be abi! O değil de bu evin manzarası gerçekten güzel.

Boğazı görüyor sonuçta. Bu evin kafasını hep sevmişimdir. İstanbul'da başka bir şehir şimdi...

Neyse...13. Katta olmak! Neler yaşıyorum böyle? Kafam çok iyi! Buradan atlasam kesin ölürüm yalnız. Yok, abi ölüm cidden çok mantıklı.

Yaşlanıp ölsem, ne değişecek? Yüz yıl sonra, hiçbir önemi kalmayacak. Peki, ailem ne yapar? Bense üstesinden gelebilirler mi? O insanlara bunu yapabilir miyim? Onlara karşı duygularım ne kadar da karmaşık. Belki de, topluma olan tüm bu nefretim, bilemiyorum! Neden bu kadar öfke doluyum ki? O değil de, bu kredi kartı borcunu nasıl ödeyeceğim? Yarın iş var bir de lanet olsun artık kafayı yiyeceğim. Abi benim kesin bir şekilde iyi para kazanıp durumu düzeltmem lazım. Çok açıldım çok.

Gizem'i mi, arasam acaba? 4 kez aradı cevap vermedim. Bu kız da şimdi sözde aşk olaylarına girecek. Aşkın sahtesi kadar iğreti duran başka bir şey var mı? Yok, yok yazınki iyiydi. Bu nedir, şimdi? Sürekli bana kendinde olmayan şeylerden vermeye çalışıyor. Ondan istemediğim şeyleri. Görmüyor musun gerçek beni? İşini gör, git, işte! Daha ne bekliyorsun? Para da veriyorum ona, daha neyi anlamadı? Metalaştırdık işte her şeyi. Ne de olsa her şeyin bir değeri vardır bu sistemde! Onu aşağılamalarıma katlanması, onu bir yere taşıyacağıma inanmasından. Susup alttan alan köle kadın maskesinden başka bir şey değil. Eksikliğini hep birilerinde tamamlama çabasına bir ömür yeter mi? Kısır bir döngü! Kendini kendinde bulamadıktan sonra. Neyse, sıkıldım düşünmekten. Her halükarda ucuza gelmiş bir ilişki, kesin. Bir de sevgi dilenmesi yok mu lanet olsun kim sever dilencileri! Belki de zamanı geldi, onu terk etmeliyim. Onun hak ettiği ancak bu olabilir. Ben de zaten ihtiyaçlarımla kölesi olmuşum. Neyse, yak bir sigara daha. Yarın ne giyeceğim bu arada. Çamaşır da kalmadı temiz lanet olsun. dört haftadır aynı şeyleri giyiyorum. Çıldıracağım! İyice koktu kıyafetlerim. İnsanlar alıyor mu kokuyu acaba? Şu evin pisliğine bak, hasta oldum! Vitamin falanda almıyorum. Bir saniye bu seste ne! İçerden mi geldi! Alkan!

Aman tanrım titriyorsun! Alkan cevap versene ne oldu? Alkan cevap ver aç gözünü! Kanka sakın ol! Sakın ol! Nefes al! Buz gibi olmuşun! Derin nefes al! Tamam geçti! Ne oldu! Tamam sakince anlat şimdi rüyanı! Nasıl yani! Nasıl yani...

Şu an salıncaktayım. Bir ileri bir geri... Hiçlik gibi, belirsiz nerede olduğum. Biri sorsa, neredesin? Buradayım ama buranın neresi olduğunu bilmiyorum. Yukarı mı aşağı mı? Sürekli bir hareket hâli. Durmaksızın ilerleyen yaşam gibi... Ama bu belirsizliğin yanındaki belli olan tek şey, ne olduğu, ne olacağı. Salıncağın yaşamla olan benzerliği onu belirsizlikten uzaklaştırıyor. Ne olacağını az çok tahmin etmem, daha önce yaşadığım benzer durumların varlığından kaynaklanıyor.

Daha önce yaşamış insanların elbet anımsayacağı salıncak macerası aynen şöyle:

Salıncağa ilk defa biniyorsun. Her ilkte olduğu gibi sersemliyorsun, hatta belki korkuyorsun. Bu kısım hayata adımımızı yeni atmış olduğumuz çocukluğumuz. Daha sonra alışiyorsun çünkü alışmak zorunda olduğunu hissediyorsun. Fazla tecrübeli olmasan da salıncağı tek başına durduramayacağın bilgisine sahipsin.

Belli bir süre sonra bu alışkanlık zevke dönüşüyor. Eğlenmeye başlıyorsun. Burası da ergenlik öncesi döneme denk geliyor. Daha sonralarda bu zevk aşırı doz denilebilecek bir seviyeye geliyor. Bunun sebebini salıncağa olduğu sanılan hakimiyet duygusundan geliyor.

Bu bilgi ile özgürlüğün basamaklarını çıktığına inanıyorsun. Gittikçe, daha da hızlanıyor böylece daha yükseğe çıkıyor, basamakları birer birer çıktığına eminsin.

İşte tam bu anda aşırı dozun belirtileri kendini göstermeye başlıyor. Salıncak senin kontrolünden çıkıyor. Hâlâ hızlısın ancak kontrolsüz gücün etkisiyle bir sağa bir sola sürükleniyorsun. Bu da sende çarpma veya düşme korkusu oluşturuyor.

Kısa zaman önce bildiğini sandığın şeylerin bazılarını unutuyor, bazılarını tekrar gözden geçiriyor, bazılarını sorguluyorsun. Tüm bunlar

olurken korkun, saniye beklemeksizin kat be kat artıyor. Bir yandan da annenin bu hâlini görmesini istemiyorsun. Çünkü ona, artık sallamasının gerekli olmadığını söylemiştin. Bu sebeptendir ki bir yandan annene salıncağa nasıl binildiğini bildiğini söylemeye devam ederken bir yandan da salıncağın kontrolünü sağlamaya çalışıyorsun. Bu dönem ise ergenlik dönemi.

İşte tam bu anda üç yol çıkıyor karşına: Yıllarca yürüdüğün dümdüz yol, birden dikenlerle ve taşlarla doluyor. Ve sana yapmak zorunda olduğun bir seçim sunuyor. Ayrılan yollardan birincisi, inadı bırakıp annenden yardım istemek. Çünkü o, salıncak konusunda, hayat konusunda, tecrübeli. İkinci yol, vaz geçmek. Ellerini bırakıp düşmeyi göze almak. Üçüncü yol ise salıncağı daha önce öğrendiklerini kullanarak tek başına düzeltmeye çalışmak. Ve tabii ki de her üç yolun da farklı farklı devamları var.

Eğer birinci yolu seçersen kendi inadından başka hiçbir şey kaybetmezsin. Eğer ikinci yolu seçersen beklediğin gibi düşer ve yaralanırsın. Eğer üçüncü yolu seçersen salıncağı er veya geç düzeltir ve bildiklerine eklemeler yaparak yoluna devam edersin.

Bu yolların her biri seni farklı yerlere farklı yollardan çıkaracak olsa da üçünün de birleştiği iki ortak nokta var:

Birincisi: Her halükârda o salıncakta olan macerana devam edeceksin. Ancak asıl mesele işler tekrar yoluna girdiğinde ne hâlde olduğun. İlk yolu seçersen kaybettiğini sandığın kendine olan güven ve gururunun yanında yara almamış bir bedenle devam edeceksin. Arkanda her zaman annenin, güvenebileceğin, birilerinin olduğu düşüncesi senin güvenle attığın adımların asıl sebepleri olacak.

İkinci yolu seçersen tamamıyla yaralanmış vücudun ve devamı gelecek yolda seni zorlayacak

bilgisizliğin dışında elinde hiçbir şey olmayacak.

Üçüncü yolu seçersen, annene kendini kanıtladığını düşünerek mutlu olacak, tecrübelerinin harmanlanmış yeni bilgileriyle beraber kendinden emin, yeni yol ayrımlarına hazır bir hâlde devam edeceksin.

Tekrar salıncağa bindikten sonra ise artık ne yaptığına daha çok dikkat ederek sallanacaksın. Ama hâlâ ilk bildiğindeki heyecana sahip bir bedenle... Hızlı ama yorulmadan... Yorulsa, yamulsa bile ne yapacağı bilgisine sahip bir edayla...

Bu dönem ise insanın gençlik yılları. Bir süre sonra ise hızın verdiği yorgunluk ortaya çıkmaya başlayacak.

İşte tam bu sırada bu üç yolun ikinci ortak özelliği devreye girecek: İnsanları dönüştürdüğü farklı bir hâl. Ki bu farklı hâl kendini yavaşlık olarak gösterecek. Artık salıncak da hayat da yavaş ilerlemeye başlayacak.

Bilgiler tecrübelerle birleşmiş, hayatın en verimli dönemi olarak tanımlanacak bir zaman dahi olsa yavaşlık kaçınılmaz bir hayat tarzı olacak. Bu dönem ise yetişkinlik dönemine denk gelecek.

Her şey bir yandan yavaşlarken hayat akmaya devam edecek.

Yolun sonuna yaklaştığını, yapılması gereken seçimlerin çoktan yapıldığını, salıncağın hızının bile zevk vermemeye başladığını hissettiğin zaman yaşlılık belirtilerini görmeye başlamış alacaksın.

Her şeyin yavaşlamış olduğu hissi seni iyi hissettirecek hatta hız veren şeyleri yavaşlatacaksın. Yolun sonunu görüyor olmak seni ürkütmeyecek çünkü elbet bir gün salıncaktan ineceğini zaten biliyor olacaksın. Bu bilgi ile yaptığın seçimler ve bu bilgiden yoksun olduğun zamanlardaki seçimler...

Yaptığın bütün seçimler ve seçilmiş olan sen salıncaktan indiğinde yanında bu iki şeyden başka bir şey olmayacak.

Artık ne salıncağın büyüğü ne de ileri geri yol-

lar olacak. Yol ayrımları birleşecek, gidilen yollar yeni yollar için biletlere dönüşecek. Yanında ne annen ne kazanımların olacak. Sadece parasını salıncağa binerek ödediğin biletler...

Ve son ayırım çıkacak karşına...

Verilen biletler...

Sağ eline mi?

Sol eline mi?

ŞAIRİM

Şairim Kaf Dağı sırtımda yüküm,
Sırların tahtına kurulan benim.
Böylesi verilmiş ezelden hüküm,

Kurşunsuz, silahsız vurulan benim.
İçimde tufana döner gözyaşı,
Söndürür yanardağ olsa ataşı,
Yaya benzetirken incecik kaşı,

Gizli bir el ile gerilen benim.
Gökyüzünde burçtan burca gezerken,
Yıldızları yâr boynuna dizerken,
Beynimi mantığın örsü ezerken,

Fikrin yokuşunda yorulan benim.
Mevlana'da fikir, Yunus'ta sevi,
Bir sözüm indirir tahtından devi,
Sevgiyle dolarken gönlümün evi,

Çağlayan, köpüren, durulan benim.
Sebepler mülküne sermişim postu,
Sezerim en gizli hileyi, kastı,
Zalimin hasmıyım, mazlumun dostu,
Adalet tığıyla örülen benim.

Kalemim kılıçtır, şiirim kalkan,
Köyleyle köleyim, hakanla hakan,
İçimde kaynarken binlerce volkan,
Tasasız, kedersiz görülen benim.

İbrahim SAĞIR

Fert, toplum ve millet olma vasfını muhafaza eden ülkelerin en belirgin özelliklerinden bir tanesi de; gerek sosyal menşeli müesseseler olsun gerekse ekonomik menşeli olsun, çok güçlü ve uzun ömürlü kuruluşlara sahip olmalarıdır.

Ancak; bu sayede, varlık sebebini anlamlı hale getirebiliyorsunuz. Böylece, size tahsis edilen zamanı, mekânı ve hayatı gergef gibi işlemeye ve bir kültür, bir medeniyet ve dava sahibi oluyorsunuz.

Yazmayan, okumayan ve merak etmeyen toplumlarda ise cılız heves ve isteklerle ortaya çıkan bazı teşebbüsler ise uzun ömürlü olamıyorlar.

Fazla uzaklara gitmeden, içinde yaşadığımız Kayseri'yi tahlil edecek olursak... Son çeyrek yüzyıl içerisinde; ne gazeteler ve dergiler yayınlandı, ne dernekler ve vakıflar kuruldu, ne sosyal organizasyonlar gerçekleştirildi.

Ancak, bugün baktığımızda birçoğu kapanmış, nihayete ermiş ve kendilerinden bir eser kalmamıştır. Bu durumun çok değişik sebepleri olabilir. Ekonomik yapı, gelişmiş insan faktörü, siyasi düşünceye hizmet etmek için yapılan girişimler ve hatta kıskançlık sebebiyle ortaya konulan çaba ve gayretleri ifade edebiliriz.

Rahmetli Nevzat TÜRK TEN ağabeyimizin meşhur bir sözü vardı. Bu durumlarda “bir iki atımlık kurşunları var, sıkıyorlar ve bitiyorlar” derdi.

İktisadi hayatımıza şekil ve yön veren şirketlerimizin kuruluşlarında da aynı macerayı görüyoruz. Gelişmiş toplumlarda, aile şirketleri daha uzun ömürlü olurken, bizde aile şirketleri azami, iki kuşak ayakta kalmıyor. Ya el değiştiriyor, ya alan değişikliğine uğruyor ya da hayatiyetini sonlandırıyor.

Bu sebeple; gelişmiş toplumlar, vitrinlerini eğitim, bilim ve kültürel alanda etkin olan müesseseleri ile zenginleştirirken, bu kuruluşlarda o toplumun omurgasını oluşturmaya devam etmek-

tedirler.

Bu cümleden olarak; batı medeniyetinin özünü bu kuruluşlar oluşturmakta ve batı demokrasisini bunlar tesis etmektedirler.

Günlük hayatımızda, bir faaliyete teşebbüs etmek ne kadar önemliyse, o işlevi sürdürmekte bir o kadar önemlidir. Bundan dolayı da, düşünce hayatımıza girmiş olan “Türk gibi başla, İngiliz gibi bitir” deyimini, anlatmaya çalıştığım bütün hususları özetlemektedir. Türk düşünce hayatı ise bu deyimini analiz yaparak ders çıkarmayı bir kenara bırakın, kolaycılığa kaçarak bunu bir espri haline dönüştürmüş ve zamanı ıskalamıştır.

İçinde yaşadığımız, mensubu olduğumuz ve manevi ikliminden istifade ettiğimiz Kayseri’de, fotoğrafın aynı olduğunu ifade edebilirim. Yayınlanan gazetelerimiz, dergilerimiz, festival, kültür ve sanat haftaları, şiir geceleri ve benzeri sosyal organizasyonlar uzun ömürlü olamamıştır.

Bütün bunların içerisinde; Kayseri’nin mahcubiyetini ortadan kaldıran, gerek Anadolu’da gerekse dünyanın bilim ve kültür platformlarında Kayseri’nin yüz akı konumundaki, iki zenginliği olduğunu ifade etmeliyim.

Bunlardan bir tanesi, Anadolu’da yayın hayatını sürdüren en uzun ömürlü dergi olma özelliğine sahip olan ve bu yıl “40. Onur Yılı” kutlayan “Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi” dir.

Kayseri’nin diğer zenginliği ise 1956 yılında kurulduğunda “Kayseri Türk Kültür Derneği” olarak anılan ve daha sonraki resmi prosedürlerdeki zorunluluk sebebiyle ismi “Kayseri Kültür ve Turizm Derneği” olarak değiştirilen ve günümüzde zamana, mekana ve hayata hizmet etmeye devam eden sosyal menşeli kuruluşumuzdur.

Bir başka deyimle; Kayseri’nin bünyesinde bulunan bu eğitim, bilim ve kültür hazinesi niteliğindeki Erciyes Dergisi’nin kuruluşunun 40. yılı ve Kayseri Kültür ve Turizm Derneği’nin Kuruluşunun 61. Yılıdır. Her iki kuruluşumuzda, düşünce

hayatımızda bizim için bir dönüm noktası olan “3 Mayıs Türkçülük Gününde” Melikgazi Belediyesi konferans salonunda kutlanmıştır.

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği rahmetli ağabeyimiz Nevzat TÜRKTEN tarafından 1956 yılında “Kayseri Türk Kültür Derneği” olarak kurulmuştur. 2009 yılında kendisiyle evinde yapmış olduğum röportaj yapmıştım. Röportajın tamamı Erciyes Dergisi'nin Ocak 2014 (sayı 433) sayısında yayınlanmıştır. Burada, konuya ilişkin olarak Nevzat ağabeyimizin ifadelerini okuyucularımızla yeniden paylaşmak istiyorum:

“1947 senesinde İstanbul'da Türk Gençlik Teşkilatı diye bir yer vardı. Üniversiteye gidince orada gördüm. Oraya dahil oldum. Kayseri'de şubasını açtım. 1950 yılında bütün milliyetçi teşkilatlar kendini feshederek, Türk Milliyetçiler Derneğine intikal ettiler. O zaman Kayseri'de bu kez Milliyetçiler Derneği Kayseri şubasını kurdum.

Milliyetçiler Derneği, o dönem iktidarda ki Demokrat Parti tarafından, bunlar büyüyecek parti olacaklar korkusuyla kapatılınca, 1956 yılında hemen aynı tüzükle Kayseri Türk Kültür Derneğini kurdum. O tarihten bugünlere kadar, hatta 1980'lerdeki anarşi devrelerinde, gençliğimizin kafalarının bozulmaması ve Kayseri'nin kurtarılmış bir bölge olmaması üzerinde, bizim Türk Kültür Derneği'nin çok büyük bir rolü olmuştur. En önemlisi de memleketine, milletine sadık gençlerin yetişmesine faydalı olmuştur, bu kutlu alanda hizmet etmiştir.”

12 Eylül 1980 döneminde kapatılan Kayseri Türk Kültür Derneği, mevzuatta yapılan değişikliklerle, derneklerin faaliyetlerine yeniden izin verilmesine rağmen, verilen uzun ve çileli mücadeleler sonunda, yeniden faaliyetlerine başlamıştır. Ancak, ayakta kalmak ve faaliyetlerini sürdürmek hiç de eskisi gibi kolay değildi. Özellikle; dönemin Kültür ve Turizm Bakanlığının tahsisatlarından istifade ederek, ayakta kalmayı kolaylaştırmaya çalışan derneğimiz ismini “Kayseri Kültür ve Turizm Derneği” olarak değiştirmek durumunda kalmıştır.

Derneğimize; kuruluşu olan 1956 yılından gü-

nümüze kadar hizmet eden başkanlarımızı, görev sırasına göre tarihe not düşmek istiyorum.

1. Nevzat TÜRKTEN,
2. Ahmet BACANAK,
3. Turan BERKOK,
4. Zeynel TİMUR,
5. Alim GERÇEL,
6. Nevzat TÜRKTEN,
7. Mustafa ÖZTÜRK,

8. Alim GERÇEL (1974-1980 yılları müddetince başkanlık yaptı. Daha sonra, 1990 yılından günümüze kadar başkanlığı yürütmektedir.)

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği'nin kuruluşundan itibaren faaliyet gösterdiği mekânlar konusunda da, bazı bilgileri paylaşmak istiyorum.

Derneğimizin ilk kuruluş yeri, Kayseri Kalesi'nin güney cephesinde, Erciyes Dağı'na bakan kısmında, Bankalar Caddesi'ne çıkış yapılan aslanlı kapının üzerindeki tek odalı mekandır. Burada uzun süre faaliyette bulunan derneğimize, gerek bu muhitte bulunan esnaflarımız gerekse bütün Kayserililer büyük ilgi göstermişlerdir.

İkinci, Cumhuriyet Mahallesi'nde Millet Caddesi üzerine bulunan meşhur Belediye İş Hanı'nın kuzey doğusunda bulunan dükkan.

Üçüncü, İstasyon Caddesi Alaybey Apartmanı 3. Katta bulunan daire.

Dördüncü: Günümüzde ise Sahabiye Mahallesi Muhtarlığında faaliyetlerine devam etmektedir.

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği kurulduğu 1956 yılından beri, bu şehirde yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel hayatın içerisinde olmuş ve Türk insanının varlık sebebine uymayan hususlara karşı tavrını koymasını bilmiştir.

Türk Dünyasında ve Anadolu'da cereyan eden olaylara karşı tavrını, üslubunu ve bakış açısını ortaya sergilemekte hiçbir sakınca görmeyen derneğimiz bu güne kadar yaptığı faaliyetlerden bazıları şu şekilde sayabiliriz:

1. 1964 yılında gerçekleştirilen Büyük Kıbrız

Mitingini düzenlemek.

2. 1965 yılında, Çin zulmünden kaçarak Afganistan üzerinden Kayseri'ye gelen Doğu Türkistanlı kardeşlerimizi karşılayarak, bunların barınma, yeme, içme ve benzeri ihtiyaçlarının karşılanması yanında, Kayseri'de yaşanan hayata uyum sağlama-ları konusunda çalışmalar yapmak.

3. 1974 yılında kurulan ilk özel Oba Tiyatrosu marifetiyle, bütün ilçe, kasaba ve köylerde oyun sahnelemek.

4. Kayseri'de ilk olarak üniversiteye hazırlık kursları düzenlemek.

5. Bağlama ve şiir kursları açmak.

6. Her yılın Ağustos ayında gazete, kitap, dergi, şiir, resim gibi belirli konularda Zafer Sergileri açmak.

7. Derneğimizin bünyesinde kurulan Kitap Kulübü marifetiyle, milliyetçi ve sosyal konularda temin edilen kitapların üyelerine dağıtılması.

8. 1978 yılından itibaren Erciyes Dergisinin yayın hayatına kazandırılması.

Halkevi Sinemasının Kayseri Belediyesine devredilmesinin ardından, salonun tiyatro salonuna dönüştürülmesi için gereken, tamir, bakım ve onarım işlerinin derneğimiz üzerinden yaptırılması.

9. Eylül'le birlikte ortaya çıkan hassas ve kontrollü zaman diliminde, derneğimiz Doğu Kültür Ocakları ile aynı kefeye konularak, sanki bölücü bir dernekmiş gibi kapatılarak mühürlenmişti. 1983 yılında Derneğimiz yeniden açıldıktan sonra, Kayseri'de faaliyet göstermiş ve kapatılmış bütün kültür dernekleri için, Kayseri Valiliği tarafından "kayyum" olarak atanmış ve bu derneklerin akıbeti için gerekli çalışmaları yürütmüştür.

10. Kayseri ve Anadolu'da birçok dernek, vakıf ve benzeri sosyal menşeli müessesenin kuruluşuna öncülük etmiştir.

11. Derneğimizde, 1986 yılına kadar bütün dini bayramlarda, bayramın ikinci günü saat 14.00'de bayramlaşma merasimi, düzenlenirdi. Bu ilke alışkanlık haline gelmişti ve bunun bir kültürü oluşmuştu. Özellikle Kayseri dışında yaşayan hem-

şerilerimiz bayramlaşma ziyaretlerini bu kültüre göre programladıklarından, hemen hemen herkes dernekdeki bayramlaşmaya iştirak ederlerdi.

Kayseri Sahabiye Mahallesi Muhtarlığında çalışmalarını sürdüren Kayseri Kültür ve Turizm Derneğinin mevcut Yönetim Kurulu :

Başkan Sayın, Alim GERÇEL,

Başkan Yrd. Sayın, Mehmet ÇAYIRDAĞ,

Sekreter, Sayın, Yaşar ELDEN,

Muhasip, Sayın Ömer BÜYÜKBAŞ,

Üye, Sayın, Alparslan GERÇEL.

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği'nin kuruluşunda emeği geçen, çeşitli organlarında görev alan, rahleyi tedrisatından geçen ve bugün hayatta olmayan büyüklerimize Allahtan rahmet, hala hayatta olanlara da sağlıklı ömürler diliyorum.

Nice altmış birinci yıldönülerinde görüşmek üzere selam, saygı ve muhabbetlerimle...

TÜRKÜLERİMİZ

Türküler yayla suyu yayla havası
Türküler dereden başlayıp ırmak olan su
Türküler yöresinin özü kara sevdası
Geçmişten geleceğe nağmesi süsü

Türküler köyümüz kasabamız ilimiz
Türkülerle ayrılır türkülerle kavuşuruz
Türküler kültürümüz ana dilimiz
Türkülerle dertleşir türkülerle konuşuruz

Hikayemiz romanımız türküler soy ağacımız
Sevincimiz feryadımız tarih kokar türküler
Düğünümüz derneğimiz tatlılarımız acımız
Türküler bize benzer bize bakar türküler

Asırlardır türkümüzle iç içe beraberiz
Türküler ana sütü kadar ak zezem gibi temiz
Türkü okur türkü söyler soy ağacı türkülerimiz

Tuncer SÖNMEZ